

NOTE ȘI DOCUMENTE ASUPRA POLITICII ITALIENE ȘI RĂSĂRITENE A LUI IANCU DE HUNEDOARA ÎN ANII 1450

*Alexandru Simon**

Cuvinte cheie: Iancu de Hunedoara, Ungaria, cruciadă, Imperiul Otoman, Peninsula Italică, Marea Neagră.

Keywords: John Hunyadi, Hungary, crusade, Ottoman Empire, Italian Peninsula, Black Sea

În primele zile ale lunii septembrie 1455, trimișii regelui Ladislau V Potstumul de Habsburg, ai comitelui perpetuu de Bistrița, Iancu de Hunedoara, și ai despotului Serbiei, Gheorghe Branković, erau la Genova. Fuseseră deja la Veneția și Roma și mai aveau de mers la Milano la începutul lunii următoare. Trimișii, Albert Vetési, arhidiaconul episcopiei Transilvaniei, solul regelui și al lui Iancu (al cărui om încă era), și Junio (Junije) *de Gradibus* (Gradski) din Raguza, credinciosul emisar al despotului, făcuseră echipă și în misiunea italică de la 1454 (când și relațiile dintre Iancu și Branković fuseseră mult mai bune). Nu au primit răspunsuri mai promițătoare decât în vara lui 1454 (sensibil mai mult succes avusese solia otomană sosită la Veneția cu două luni înaintea trimișilor creștini). Disputele interne ungare favorizau reținerile politice din *Italia* (mai ales în cazul Genovei, poziția lui Iancu era slăbită și de faptul că la acea dată ambele Țări Române îi scăpau de sub control). Iancu trimisese și o solie strict la Milano, la vechiul său prieten, Francesco Sforza, la fel și dușmanul fostului regent (guvernator) al Ungariei, contele Ulrich de Cilly, „patronul” tinerei sale rude, Ladislau V, care se adresase separat Florenței. De atenția rivalilor ungari nu scăpase poate nici Alfonso V de Aragon, al Neapolelui (dorit de Iancu ca rege al Ungariei la 1447-1448), suzeranul aliatului albanez al lui Iancu, Skanderbeg. Ungaria părea incapabilă să ducă o politică coerentă în fața lui Mehmed II.

(Cheia pentru înțelegerea acțiunilor italice ale lui Iancu și ale rivalilor „și” aliaților săi din 1454-1455, poate fi găsită într-un mesaj trimis pe 7

* Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca,
e-mail: alexandrusimon2003@yahoo.com.

februarie 1451, din Wiener Neustadt, de Sceva de Curte către Francesco Sforza. Pe acesta Frederic III de Habsburg, atunci doar rege al romanilor (deși lumea i se adresa deja cu împărat), nu vroia (încă) să-l accepte ca duce peste fieful imperial care era Milanului. Sceva de Curte se afla la Wiener Neustadt de pe 1 ianuarie. Audiența la Frederic III din 13 ianuarie nu decursese deloc bine. Regele romanilor îi arătase clar de la început că nu dorea să-l accepte ca duce pe Francesco. Astfel, în continuare, Sceva de Curte a fost nevoit să trateze în primul rând cu consilierii lui Frederic. Cu câteva zile înainte de mesajul de mai jos, i-a și cerut lui Francesco Sforza să-l recheme, pentru că negocierile nu aveau viitor, ducelui milanez lipsindu-i și banii ceruți pentru a i se acorda investitura].

[...] *Al di predicto (4 februarie) gionse missire Artono, quale veniva da Hunidianes, o Iovano de Ungaria (Iancu de Hunedoara; este de remarcat că aici se folosea forma sârbească Iovan (Ionel) pentru Iancu, care însemna de fapt Ionuț în sârbă (Iovan, Ivașcu într-o mențiune de la 1481, fusese probabil fratele mai mic al lui Iancu, botezat și el tot Ioan)), lo quale per certo me pare esse bono servitore de la Signoria Vestra (Francesco Sforza) e meglio che uno altro intende fatti de Italia. Cum luy soy stato, lo quale inter cetera ma dicto Hunidianes specialmente haverli imposto luy debia dire al Imperadore (Frederic III de Habsburg) che voglia vedere de essere in accordio cum la Signoria Vestra et fra la Signoria Vostra e luy predenti l'imprexa contra Venetiani. Et dice cose mirabile de quello signore de la devotione luy porta alla Signoria Vestra (Cu aproape doi ani înainte ca Milanul și Florența să-i facă oficial oferta, Iancu, care nu avea încă un armistițiu durabil cu turcii (acesta a fost încheiat în noiembrie 1451, cu noul sultan Mehmed II, și ratificat în primăvara lui 1452), propunea deja să atace Veneția împreună cu dușmanii ei italici).*

L'imperatore theme Hundianes commo lo diavolo la croce: maxime che jo so dire ala Vestra Signoria commo la tregua infra lo Imperatore e li Ungaria expira infra la festa del Corpo de Christo (23 mai), et hanno fatto quelli de Boemia e d'Ungaria et de Moravia liga che quello fa luno de lora i faza laltro, in contra l'imperatore (Era o exagerare voită, instrumentată poate chiar de Iancu. Pe de o parte, relațiile sale nordice erau predominant proaste, atât cu Georg Podiebrad, guvernatorul Boemiei (în plus, el era încă doar regent cu numele, statutul său fiind oficializat

de Dieta Boemiei abia peste un an), cât mai ales cu Jan Jiskra, căpitanul lui Ladislau V Postumul (în fata acestuia, Iancu a ratat aproape constant să se impună militar). Pe de altă parte, în pofida ostilității reciproce, Iancu și Frederic III aveau nevoie unul de celălalt în fața problemelor lor comune: Ulrich von Cilly și Ladislau V). *Dica havere la sua spetitione la pace infero vero che jo sento doe cose: l'una che in questione la Mayesta del Re (Ladislau V Postumul) i Ungari i Boemei e i Moravi non se possano acordare* (Aici, informația era corectă. Nici Podiebrad, nici Iancu nu vroiau să cedeze puterea în cele două regate care-i reveneau de drept lui Ladislau V, nepotul lui Ulrich von Cilly). *Sopra li fatti del re pizolino Ladislao in per lo quale tutto e in questo temore. Se debbeno elegere quattro valentihomini per presente, et quello primara la maiore parte de loro sia rotto e in ferimo, dimmodo tamen se elleza un in loco jidoneo dove habia casone de stare lo prefato Re Ladislao in fine ad Vienna, sive alibi alege sue, ma che non vada dentro dale forze loro* (Contextul politic se schimbase semnificativ față de anii 1445-1446. În pofida înfrângerii de la Varna, Iancu se putuse impune atunci – fie, în primă fază, și numai ca un *primus inter pares* – în Regatul Ungariei. Mai mult decât oricând miza era ca Ladislau V să fie ținut la Viena sub controlul lui Frederic III până când împlinea 18 ani (1458), așa cum se înțeleseră deja regele romanilor și guvernatorul Ungariei la 1450. Acum, în special Ulrich von Cilly, dar și Nicolae Újlaki, co-voievodul Transilvaniei și vechiul partener al lui Iancu, cât și palatinul Ladislau Garai, cu care Iancu avea – tot de la 1450 – o ligă, vroiau o schimbare. Ultimii doi erau și tot mai reticienți față de manifestările autoritare ale lui Iancu și de rapacitatea pe care acesta o demonstra ca guvernator al regatului).

Dice messire Arturo (?) quale e venuto da Ungaria che i Turchi sonon venuti in Ungaria (Informația nu poate fi respinsă, datorită frecventelor ciocniri de frontieră, în special în lângă Belgrad și Severin la acea vreme. *Et Hunidianes governatore de Ungaria potentissimo se fortifica ogni di piu de gente et e una maraveglia questo homo, per tutto e reverito et temuto et apreciato et e longi da qui circa miglia settanta thodeschi, che sono arglia cor taliane. Se la Vostra Signoria volesse fare intelligentia cum luy et cum lo duca Sigismondo* (Sigismund de Habsburg, ducele Tirolului, aliat ulterior împotriva vărului său Frederic III și cu Matia Corvin) *quale non e gia troppo amico del Imperatore, credo la Signoria*

Vestra contra Venetiani ne havera multo miglior fructo et effectivo che cum questo Imperatore. (Din iarna 1450-1451, pe Iancu părea să-l intereseze – cel puțin în anumite momente – mai mult profitul său *italic* decât confruntarea propriu-zisă cu Imperiul Otoman. Statelor italiene, mult mai preocupate firește de ceea ce privea direct raporturile peninsulare, nu le-a scăpat acest detaliu. Mesajele ulterioare ale lui Iancu au fost privite și primite prin prisma demersurilor sale italiene premergătoare păcii de la Lodi din aprilie 1454). [...] (În continuare, Iancu îl informase pe emisarul milanez cu privire la planurile lui Frederic III și cu posibilul său itinerar italian, în vederea încoronării sale imperiale la Roma, programate pentru martie 1452 (conform tradiției, el trebuia încoronat în prelabil *rege al Italiei* la Milano, cel mai bun moment pentru ca și Francesco Sforza să-și primească investitura ca duce). Sceva de Curte a mai făcut o observație). *Lo Conte da Cille* (Ulrich von Cilly) *non e in questi paesi, lo quale s'el se fosse sento esse bono amico, et patre et fiolo dela Vestra Signoria* (Cilly putea fi și protectorul (*tatăl*) lui Francesco Sforza, datorită averii sale și a dușmăniei față de Frederic III, și instrumentul (*fiul*) lui Sforza, deoarece era și el dornic de mărire pe care o putea câștiga și prin „combinații” politice italiene (ca în cazul lui Iancu, care se oferise deja pentru asemenea acțiuni, era o slăbiciune și îl deschidea și pe Cilly abilei diplomații ducale). Milanul trebuia astfel să lucreze atât cu Iancu, cât și cu rivalul său, Cilly. Milanul a și făcut asta, deși Francesco a fost avertizat, în primul rând în aprilie 1452, de oamenii săi de încredere Niccolò Arcimboldi și Nicodemo Tranchedini da Pontremoli (ei se aflau la Roma, alături de Sceva de Curte pentru încoronarea imperială a lui Frederic III), să nu se asocieze cu Cilly, dacă vroia ca investitura imperială să aibe loc și să câștige împotriva Veneției (conform lor, ura față de Cilly îi unea pe unguri, boemi și austrieci, iar Cilly se înțelese deja cu Veneția ca să-l atace împreună în vară pe Frederic III și să-l destituie din funcția de împărat, la fel cum Veneția se înțelese cu împăratul, la propunerea lui Frederic, să facă același lucru contra lui Cilly, ceea ce o pune pe principala adversară a lui Francesco Sforza într-o poziție de forță). Temporar, Francesco Sforza i-a ascultat pe diplomații săi. Întrucât însă problema sa cu Frederic III tot nu s-a rezolvat oficial, el a reluat legăturile cu Cilly în vara aceluiași an. Profitând de faptul că în urma logodnei dintre mezinul lui Iancu, Matia, și fiica lui Ulrich, Elisabeta (logodna între Elisabeta, promisă în vara anului 1448 fiului cel mare al lui Iancu, Ladislau, și Matia avusese loc la puțin

timp, în august, după mesajul din februarie 1451 al lui Sceva de Curte), între Iancu și Ulrich era pace, Milanul și Florența le-au propus ambilor să atace Veneția. Atât Iancu, în primul rând, cât și Ulrich au acceptat (raporturile de forță în Austria și Ungaria se modificaseră radical prin revolta vieneză, care l-a eliberat în septembrie 1452 pe Ladislau V din „custodia” lui Frederic chiar după încoronarea sa imperială). Trupele lor se adunau contra Veneției când Bizanțul a căzut. La începutul lunii iunie 1453, solii lui Ulrich von Cilly și Iancu de Hunedoara erau la Cosimo de Medici și Francesco Sforza pentru a rezolva detaliile *condottei* împotriva Veneției. Mehmed II cucerise Constantinopolul pe 29 mai. Vestea a ajuns în *Italia* peste o lună.

(Până la urmă, Sceva de Curte și Francesco Sforza au avut noroc, pe moment, în negocierile de la Wiener Neustadt, de la 1451. S-au putut înțelege în cursul lui martie cu Aeneas Silvio Piccolomini, secretarul împăratului, episcop de Trieste și Siena (la puțin timp după, Piccolomini avea să medieze și un acord între Frederic III și Georg Podiebrad, nefiind exclus ca parte din informațiile privitoare la situația din Boemia și Ungaria trimise la începutul lui februarie de Seva de Curte să fi fost furnizate chiar de viitorul papă Pius II). Investitura nu îl costa pe Francesco Sforza mai mult de 25.000 de ducați (în comparație, pe Milano și Florența, Iancu i-ar fi costat în cazul unui atac al său asupra Veneției cel puțin 80.000 de ducați). Pentru Francesco Sforza însă era o sumă, nu și pentru Iancu de Hunedoara. Este posibil, date fiind și domeniile regale pe care și le-a păstrat, ca și după ce nu am mai fost guvernator al Ungariei, Iancu să fi dispus de peste 150.000 de ducați/ florini anual (adică cam jumătate din bugetul regal anual avut în acea perioadă de Ladislau V), mai ales dacă interesele o cereau (cum avea să se vadă între 1453 și 1456, când Iancu, deși încercuit în plan politic intern și abandonat de destui, a putut manevra datorită averii sale).

Regele Ladislau V, repus în drepturile sale monarhice ungare în iarna lui 1452-1453, petrecea puțin timp la Buda. Fostul rege neîncoronat al Ungariei, Iancu, plătea tribut (marilor) speranțe(lor) creștine risipite (nu doar de el) la Varna în 1444 și la Kossovopolje, patru ani mai târziu. Încercase să exploateze la maximum victoriile sale (altminteri destul de mici) împotriva turcilor din a doua jumătate a lui 1454. Până și Veneția și Milanul pâruseseră să se lase

convinse de ideea renașterii gloriei huniade după ce puțin mai devreme, la Regensburg congresul cruciat se încheiase cu un eșec răsunător. Se zvonise, la sfârșitul lui 1454, că până și Cazimir IV al Poloniei, orice numai nu prietenul familiei huniade, vroia să vină cu oaste în Ungaria și în Serbia să lupte contra otomanilor. Genova, odinioară marea prietenă a *turcului*, ai cărei supuși îi răpiseră în mare măsură victoria în cruciada de la 1444 (umilului) petent(ului) de acum Iancu, nu mai crezuse și aceasta¹.

¹ Pentru misiunile italiice din 1454-1455 și contextul lor, orientativ: Archivio di Stato di Genova, Genova (ASG), Archivio Segreto (A.S.), *Diversorum. Juramenti. Registri*, 712A. 1450-1458. 1468-1469. 1472, nn (4, 5, 9, 10 septembrie 1455); Archivio di Stato di Milano, Milano (ASM), Archivio Ducale Sforzesco/ Archivio Visconteo-Sforzesco (A.D.S.), Potenze Estere, *Ungheria*, cart. 649. 1437-1480 (1484), fasc. 1. 1437-1451 (1456), nn (8 mai, 10 iulie 1455); *Turchia-Levante*, cart. 647. (1452-1499), fasc. 2. *Corfu*, nn (13 septembrie 1454); *Venezia*, cart. 341. 1454, fasc. 6. *Giugno*, 8. *Agosto*, 9. *Settembre*, 10. *Ottobre*, 11. *Novembre*, nn (24 iunie, 31 august, 2 septembrie, 31 octombrie, 17 noiembrie 1454); Archivio di Stato di Venezia, Venezia (ASVe), Senato Secreti (S.S.), *Deliberazioni*, reg. 20. 1453 [*More Veneto* = 1454]-1459, c. 56^v (15 februarie 1454); Bibliothèque Nationale de France, Paris (BNF), Manuscrits Italiens, 1585. 1448-1451, ff. 180^r-184^v (7 februarie 1451; pasajele editate mai sus sunt la f. 182^{r-v}; pentru trimisul lui Francesco Sforza la Wiener Neustadt la Frederic III: Franca Petrucci, „Sceva de Curte”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma, XXXI, 1985, *sub voce*, cu bibliografie, personajele ungare implicate în aceste misiuni și evenimente la Vasile Rus, Al. Simon, *Condamnarea crimelor huniade. Actul regelui Ladislau V Postumul din 21 martie 1457*, în *RI*, NS, XXIII, 2012, 5-6, *sub tipar*; 1595. 1454-1476, f. 255^r (8 octombrie 1455). Ca mostră de analiză diplomatică și de filtrare de informații, oferim și un pasaj din mesajul comun trimis de la Roma lui Francesco Sforza de Niccolò Arcimboldi și Nicodemo Tranchedini da Pontremoli: *Se la Vestra Signoria (Francesco Sforza) tiene pratica con il Conte de Cille (Ulrich von Cilly) li pare potere giovare, lo puo avisare che la casone per la quale lo Imperatore (Frederic III) se monstra tanto benevulo a Venetiani et se lassi condure da essi ad molte cose, e solo perche havendo luy capitale inimicita con il prefato Conte, perche la pare che luy (Ulrich von Cilly) come proximo parente de lo Re Ladislao (Ladislau V) sia stato principal casone de commonere li Ungari, Boemi e i Australi contra de luy (Ulrich von Cilly), ha cercato con Venetiani la sua destruitiione, perche li confinevo in molti parte, et essi le hanno promisso de movergli guerra in questa estate et cosi fra lo Imperatore, sicuro de di farlo, con questa speranza; questo e devuto a d'uno de noi per due persone seperatuy de gran auctoriate e sonno de quelli che sano de facti d lo imperatore asay [...] (BNF, Manuscrits Italiens, 1587. 1455-1457 (Addenda 1452-1453), f. 89^r; 10 aprilie 1452; pentru cei doi soli ai lui Sforza: Enrico Lazzeroni, *Vano tentativo diplomatico di Francesco Sforza per ottenere l'investitura imperiale sul Ducato di Milano. 1450-1451* în *Atti e Memorie de IV° Congresso Storico Lombardo*, Milano, 1940, p. 233-268; Paola Sverzellati, *Il libro-archivio di Nicodemo Tranchedini da Pontremoli, ambasciatore sforzesco*, în *Aevum*, LXX, 1996, p. 371-390; eadem, *Il carteggio di Nicodemo Tranchedini**

e le lettere di Francesco Filelfo, în *Aevum*, LXXI, 1997, p. 441–529; Eadem, *Per la biografia di Nicodemo Tranchedini da Pontremoli, ambasciatore sforzesco*, în *Aevum*, LXXII, 1998, p. 485–557. Cu accent pe vecinii lui Iancu, vezi *Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, ed. Martin Toeppen, III. *Januar 1447-Juli 1453*, no. 91, p. 242-243, Leipzig, 1882; IV. *August 1453-September 1457*, Leipzig, 1884, no. 17, p. 30; *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini* (= *Fontes Rerum Austriacarum*, II, p. 61, 62, 67, 68), ed. Rudolf Volkan, II. *Briefe als Priester und als Bischof von Triest*, Wien, 1912, no. 135, p. 243; no. 165, p. 294; no. 186, p. 365; no. 291, p. 562 (*Piccolomini*). Pentru acțiunile otomane și demersurile politice ale lui Iancu de Hunedoara din anii 1440 și din prima parte a deceniului șase al secolului XV care au creat cadrul pentru aceste demersuri (disperate) din anii 1454-1455 și pentru receptarea lor în mediul italic cu precădere, a se vedea selectiv Elisabeth Zachariadou, *The first Serbian Campaigns of Mehmed II (1454-1455)*, în *AION*, NS, XIV, 1964, p. 837-840; Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)* (= *Memoirs of the American Philosophical Society*, CXIV, CXXVII, CLXI, CLXII, II. *The Fifteenth Century*, Philadelphia, 1978, p. 89-90; Joseph Gill, *Venice, Genoa and Byzantium*, în *Byzantinische Forschungen*, X, 1985, p. 57-73; Sandra Origone, *I mercanti e la crociata (Caffa Genovese, sec. XIV-XV)*, în *SG*, NS, V, 1987, p. 3-10; Pál Engel, *János Hunyadi and the Peace of Szeged (1444)*, în *AOASH*, XLVII, 1994, p. 241-257; Eugen Denize, *Iancu de Hunedoara, genovezii și expansiunea otomană*, în *SMIM*, XIV, 1996, p. 19-29; Tamás Pálosfalvi, *Some Remarks on the Political History of Transylvania in the Years 1440-1443*, în *MT*, II, 1998, 2, p. 189-210. O (prea) scurtă prezentare a „pozițiilor” otomane ale Genovei (mai ales anii 1360-anii 1450) este poate utilă în cazul acestor informații. În anul 1387, Genova a încheiat un tratat comercial și politic extrem de avantajos cu Murad I, care a stat la baza tuturor înțelegerilor ulterioare dintre ea și otomani (cu care relațiile fuseseră tot mai strânse de la mijlocul anilor 1350). Cinci ani mai târziu (1392), prin colonia ei de la Pera, s-au dezvoltat contactele anti-otomane dintre regele Sigismund de Luxemburg al Ungariei (Genova având legături bune, anti-venețiene, cu Buda sub Ludovic I cel Mare de Anjou, în urmă cu nici trei decenii), împăratul bizantin Manuel II Paleologul și Mircea I cel Bătrân al Țării Românești (ca în cazul lui Murad II și Mehmed II, fiul și succesorul lui Murad I, Baiazid I, nu se dovedea dispus să urmeze regulile de conviețuirea stabilite de înaintașul său, provocând îngrijorarea oamenilor de afaceri genovezi). Proiectele anti-otomane s-au golit de substanță în directa vecinătate a marilor interese genoveze. Astfel, la începutul lui 1396, cu sprijinul suzeranei ei, Milanul, condus atunci de familia Visconti, Genova a furnizat planurile cruciaților lui Baiazid I, contribuind în parte la dezastrul anti-otoman de la Nicopole (informațiile oferite de genovezi au fost confirmate de o scrisoare a lui Manuel II către Sigismund interceptată de către otomani). Ca la 1444, la Varna, în sprijinul genovezilor, a fost invocat că acea cruciadă pornea de la o înțelegere oferită de otomani și încălcată de creștini, după ce ei o acceptaseră în primă fază. Pe de altă parte, prin acțiunile lor poloneze, lituaniene ori bizantine din anul tratatului cu Murad II, genovezii, în special cei din Pera și Caffa, compromiseră – inclusiv prin tratatul încheiat apoi la 1390-1391 de Petru I al Moldovei cu Baiazid I – în bună măsură, pentru durata întregii domnii de cincizeci de ani a lui Sigismund, șansele pontice de reușită a cruciadei. În orice caz, pe lângă motivele

răsăritene ale Genovei, la 1396, existau serioase rațiuni vestice pentru „trădarea crucii”. La 1395, fratele și rivalul lui Sigismund, Wenzel, regele romanilor, îl numise pe Giovanni Galeazzo Visconti primul duce al Milanului. Suzeranitatea lui Visconti asupra Genovei era contestată de Franța, care sprijinea activ – în special prin mareșalul Boucicault – cruciada lui Sigismund (suzeranitatea milaneză asupra Genovei a fost în primul rând neoficială până la 1409, la 1396 suzeranul oficial al republicii fiind regele nebun al Franței, Carol VI). Ducele avea toate motivele să se înțeleagă astfel cu Baiazid I (în plus, încă din anii 1360, familia Visconti folosisse Genova pentru comunicarea cu otomanii și datorită „cruciadei” vecinului ei, contele Amedeo V de Savoia). Raporturile dintre puterea otomană și Milan au rămas puternice după aceste evenimente. La 1427, Filippo Maria Visconti (o problemă majoră italică pentru Sigismund, dar și patronul lui Iancu de Hunedoara la începutul anilor 1430) s-a putut astfel oferi drept mediator între Murad II și Sigismund, aflat într-o poziție dificilă (cu un an mai devreme, Murad II refuzase politicos o mare ofertă din partea aceluiași duce; Filippo Maria Visconti îl rugase pe sultan ca împreună cu tătarii să-i alunge pe venețieni din Tana, desigur contra cost; Murad II nu acceptase propunerea datorită jocului la două capete dus de ducele milanez care, în paralel, vroia să-l determine pe Sigismund să-i atace pe venețieni după ce ducea la bună sfârșit ofensiva pregătită împotriva otomanilor). După eșecul asediului ungar de la Golubaț, această mediere a dus la încheierea unui armistițiu ungaro-otoman pe trei ani (1428). Linia pro-otomană a Milanului nu a fost inventată de Francesco Sforza, în pofida acuzațiilor Veneției, cea care avea să datoreze intervențiilor lui Lodovico Sforza de la 1499 (Milanul tocmai pierduse Genova, luată de regele Ludovic XII al Franței, aliatul Veneției) pe lângă Baiazid II, izbucnirea unui nou și costisitor război cu Imperiul Otoman. De această dată, Genova nu a mai luat parte directă la evenimente. Gloria ei estică apusese treptat începând chiar imediat după Varna. S-ar putea spune că genovezii greșiseră la 1444 alegând partea sultanului. Lucrurile nu au fost însă atât de simple. În urmă cu aproape șase decenii, contextul păruse mult mai favorabil pentru cruciadă decât la 1396. Vreme de doi ani, otomanii pierduseră constant în fața lui Iancu. Papa Eugeniu IV învinsese – oficial – atât pe „frontul grec”, cât și (aproape) pe cel latin. Ioan VIII Paleologul jurase unirea Bisericilor și se pregătea de luptă cu turcii. În fapt, condițiile erau practic la fel de nefavorabile ca în anii 1380-1390. În Imperiul Bizantin, unirea de la Florența provocase schismă. Italia era măcinată de conflictul dintre Milano și Neapole (care ar fi trebuit să ajute cruciada în aria adriatică și în Balacani). Veneția trimitea nave pentru cruciadă, dar și mesaje către otomani. În plus, dacă – totuși (iar șanse erau) – cruciada ar fi fost victorioasă, Genova risca să-și piardă influența pontică în favoarea Veneției care căuta din nou, de peste un deceniu, să câștige poziții în Marea Neagră. Dacă decizia ar fi rămas doar la latitudinea metropolei, probabil Genova ar fi rămas neutră. Dar, în centrifugul imperiu colonial genovez, marile hotărâri se luau adesea la margine. Genovezii din Orient i-au dat vase lui Murad II pentru a-și aduce trupele din Asia Mică (orientativ: ASG, Archivio Communis, *Massaria Communis Januae. Ambasciatorum Expensae*, reg. 22. 1392-1393, cc. 75^r, 188^r (15 octombrie 1392), reg. 23. 1395 [-1396], c. 75^v (3 ianuarie 1396); reg. 121. 1386 [-1387], cc. 1^r, 12^r-14^v (23 octombrie 1386); Atti Notarili, *Notai genovesi in Oltremare*, filza 476. Atti rogati a Pera. Donato di Chiavari (1389-1390), no. 10 (24 octombrie 1389; cf. Laura Baletto, *Pera Genovese negli atti del notaio Donato di*

Chiavari (1389-1390), în *AALSL*, XLVI (1990), p. 457-472); Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia, Cod. Ital. VII-2570 (=12462), ff. 149^v-152^r [1395-1396; pentru mai multe date venețiene privind cruciada și pe valahi în acea perioadă, a se vedea inventarul lui Șerban Marin, *I Vallachi nella cronachistica veneziana: tra realtà e finzione*, în *Dall' Adriatico al Mar Nero: veneziani e romeni, tracciati di storie comuni*, ed. Grigore Arbore Popescu, Roma, 2003, p. 112-127; Nicolae Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, I, Bucarest, 1899, p. 434; IV. 1453-1476, Bucarest, 1916, no. 3, p. 6-11; Pasquale Liscandrelli, *Trattati e negoziazioni politiche della Repubblica di Genova (958-1797)*. *Regesti* (= *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, NS, I), Genova, 1960, nos. 675-677, p. 131-132; Jean Froissart, *Chroniques*, în [Idem], *Oeuvres de Froissart*, ed. Kervyn de Lethenhove, XV, Bruxelles, 1871, p. 252-254; Bertandon de la Brouquière, *Voyage d'Outremer*, în *Recueil des voyages et des documents pour servir à l'histoire de la géographie depuis le XIIIe jusqu'à la fin du XVIe siècle*, ed. Charles Scheffer, Paris, 1892, p. 119; Sa'adeddin, în *Cronici turcești privind Țările Române. Extrase*, I. Secolul XV-mijlocul secolului XVII, ed. Mehmet Guboglu, Mustafa <Ali> Mehmet, București, 1966, p. 301-302; Jean Delaville Le Roulx, *La France en Orient au XIVe siècle. Expéditions du maréchal Boucicaut*, I, Paris 1886, p. 258; Romano Giacinto, *Filippo Maria Visconti e i Turchi*, în *ASL*, VII, 1890, p. 585-618; Domenico Caccamo, *Eugenio IV e la crociata di Varna*, în *ASRSP*, LXXIX, 1956, p. 35-87; Franz Babinger, *Relazioni visconteo-sforzesche con la Corte Ottomana durante il secolo XV*, în Idem, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, ed. Hans-Joachim Kissling, III, München, 1976, p. 185-207; György Székely, *Magyarország és Buda városa Velence és Geneva között a 14.-15. század fordulóján*, în *TBM*, XXIII 1991, p. 9-20; Kate Fleet, *The Treaty of 1387 between Murad I and the Genoese*, în *BSOAS*, LVI, 1993, I, p. 13-33; Franz-Reiner Erkens, „...Und wil eine grosse Reise do tun”. *Überlegungen zur Balkan- und Orientpolitik Sigismunds von Luxemburg*, în *Festschrift für Erich Meuthen*, ed. Johannes Helmtrath, Heribert Müller, München, 1994, p. 739-762; Jörg K. Hoensch, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368-1437*, München, 1996, p. 338-339; Klaus-Peter Matschke, *Italiener, Griechen und Türken im Umfeld des Kreuzzuges von 1444*, în *Il Mar Nero*, Roma-Paris, III, 1997, p. 159-177; Șerban Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, în *BP*, VIII, 1997, p. 27-37; Enrico Basso, *From Cooperation to Clash of Interests: Genoa and the Turks in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, în *The Turks*, III, *Ottomans*, ed. Hasan Celal Güzel, Ankara, 2002, p. 183-184; Francesco Somaini, *Les relations complexes entre Sigismond de Luxembourg et les Visconti, ducs de Milan*, în *Sigismund von Luxemburg. Ein Kaiser in Europa*, ed. Michel Pauly, François Reinert, Mainz, 2006, p. 157-198; Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Notes on the Genoese Coinage at Pera during the First Half of the 15th Century*, în *EBPB*, V, 2006, p. 377-386 (extrem de relevant pentru politica Milanului); Al. Simon, „Annus Mirabilis” 1387: *King Sigismund's Ottoman and Greek Rise*, în *Sigismund of Luxemburg and the Orthodox World* (= *Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*, CDIX), editori Ekaterini Mitsiou, M. Popović, Johannes Preiser-Kapeller, Al. Simon, Wien, 2011, p. 125-150.

La 1455, Genova se temea – mai mult decât oricând – de *turci*. Avea nevoie de sprijin. Oamenii ei din est, Demetrio de Vivaldi, consul Caffei la 1454, și Giacomo Campora, episcopul *latin* de Caffa un an mai târziu (ultimul avea contacte anti-otomane în Persia și vorbea și în numele unor ierarhi orientali, mai ales armeni), contactaseră deja elita ungară. Dar Ungaria și Iancu le-au apărut mult mai mici decât știau. Sistemul de state vasale „tampon” a lui Sigismund de Luxemburg nu mai funcționa; Iancu fusese părăsit și de Ioan Vitéz, episcopul Oradiei, „creația” sa politică și ecleziastică (pe care îl și impusese după demisia sa cancelar secret al Ungariei). Cu toate acestea, nu se putea renunța complet la Ungaria. Pacea de la Lodi (1454) pusese capăt războiului pentru Milano, păstrat de Sforza spre nemulțumirea Veneției, marea sa adversară. Încheiată oficial pentru a putea lăsa loc unei uniunii italice împotriva *turcului* care luase Bizanțul, pacea părea să poată ajuta cu adevărat crucea. Dar Genovei îi era frică pentru posesiunile sale, la fel și Veneției. Ambele se înțeleseră deja cu sultanul. Sforza se mișca pe o linie politică care-l apropia mai mult de Mehmed, decât de Iancu (el și câștigase Milanul cu sprijinul predominant pro-otomanei Florențe, cea care găzduise, la 1438-1439, conciliul unionist și anti-otoman). Totuși, viitorul papă Pius II îl vedea deja în fruntea cruciadei.

(Două pasaje din scrisorile redactate în stilul său caracteristic de Aeneas Silvio Piccolomini în ajunul *Reichstag*-ului cruciat de la Regensburg (aprilie-mai 1454) și înainte de încheierea păcii de la Lodi din aceeași perioadă, ne arată poate cel mai bine „unde” stăteau, după evenimentele din anii 1452-1453, mai ales Francesco Sforza, dar și Iancu de Hunedoara. Prima scrisoare era adresată lui Johann von Lieser (*Johannes Lysura*), fost conciliarist, a cărui „adaptabilitate” a născut la Basel o scurtă zicere: *Cusa et Lysura perverterunt omnia iura* (Cusa era cardinalul Nicolaus Cusanus). A doua misivă îl avea ca destinatar pe Niccolò Arcimboldi, diplomatul lui Francesco Sforza (care-l avertizase de la începutul lui 1452 pe stăpânul său asupra riscurilor asocierii cu Ulrich von Cilly, care încă nu avea puterea de la 1454).

[...] *Comes Cilie domi quiescit; habet tamen cum Venetis tractatus varios, ut adversum comitem Franciscum capitaneus assumatur; nihil adhuc conclusum intelligo* [...] (15 februarie 1454). [...] *Franciscus Sforcia, nutritus in armis, rei militaria expertus, dux fortunatus, ceteris*

preferendus est, quibus credendus exercitus contra Turchos putatur, si rationes adjiciam rumpam caput meum nec proficiam [...] (7 martie 1454).

(Iancu nu apărea niciunde. Poate doar la categoria „ceilalți”/ „alții”. Ulrich von Cilly figura în ecuația politică datorită alianței sale cu Veneția și a urcării pe tronul de la Buda a protejatului său, Ladislau V. Pe de altă parte, Piccolomini era suficient de experimentat încât să știe că atât Lysura, cât și Arcimboldi, vor raporta tot ce le spunea. Principalul interes al viitorului papă era la momentul respectiv să strângă relațiile dintre Francesco Sforza și Frederic III de Habsburg, pentru propriile ambiții și pentru congresul cruciat care trebuia să înceapă. În schimb, Piccolomini, care la începuturi, în anii 1440, nu avusese o părere bună despre Francesco Sforza, foarte probabil credea în ceea ce scria, el reluând ideea cu acesta drept căpitan al cruciadei după ce a devenit papă (cu marele ajutor al ambasadorului milanez la Roma, Ottone de(l) Carretto). Există însă o nuanță în „oferta” cruciată a lui Pius II, prezentă poate și în „oferta” lui Aeneas. Așa cum spunea însuși papa, Francesco Sforza trebuia să fie *totius exercitus apostolici dux* în cruciadă. Nu era deloc același lucru cu comandant al întregii cruciade. Această funcție era considerată în general ca fiind rezervată papei (sigur Pius II împărțase această concepție), care „prezida” peste un consiliu de principii-comandanți (și din acest motiv, Jan Długosz, rămas un conciliarist în adâncul său în pofida victoriei papalității, a scris, două decenii mai târziu, că Ștefan III al Moldovei merită și trebuie să stea în fruntea consiliului de principii – cu acordul acestora – care va comanda cruciada). Eventual, cu aprobarea papei, putea apărea, după cum o arată și aspirațiile lui Matia Corvin, și în unele proiecte (dar și propunerea lui Jan Długosz), un *primus inter pares* (sau chiar doi: regele Matia și fiul lui Frederic III, Maximilian I, în cazul proiectului de la 1490 al papei Inocențiu VIII), între principii-căpitani (în plus, în mod interesant, adesea în *Italia* în cazul unei ligi, comandantul oștilor acesteia era mai mic în rang decât toți formatorii ligii sau cel mai mic dintre aceștia pentru a reduce la minimum posibilele „uzurpări”; la 1455-1456, comandant cruciat al flotei papale în fapt a fost Alfonso V de Aragon, regatul său neapoletan fiind un fief papal). În aceste condiții, Iancu nu ieșise totuși complet din calcule. Pius II a avut numeroase cuvinte de laudă la adresa *atletului* (mort însă la vremea

laudelor). La începutul lui 1454, Iancu putea fi socotit compromis, în special din punct de vedere politic, datorită afacerilor sale italiene, din cauza pierderii puterii în Ungaria, deoarece scăpa tot mai multe zone și oameni de sub control. Dar tocmai aceste lucruri ar fi trebuit să-l facă extrem de maleabil în cazul unei cruciade, unde mai putea conta pe numele care-i mai rămăsese după Varna, Kossovopolje și recentul „episod” bizantin (când – mai mult – condiționase de la sfârșitul anului 1452 orice sprijin de acordarea de către Constantin XI Paleologul a două posesiuni portuare pe țărmul estic al Mării Negre, ceea ce era justificat din punct de vedere strategic în cazul unui desant în spatele trupelor otomane, și – prin aceste posesiuni – de un titlu bizantin cât mai înalt). În vreme ce puterile seculare puteau cu greu miza pe Iancu din punct de vedere pragmatic, tot din punct de vedere pragmatic, papalitatea, curia papală putea clădi pe el, datorită lipsurilor sale (aceiași lucru s-a încercat și cu Matia în primul său deceniu de domnie, deși era rege, până când, ajuns și în Boemia, acesta a refuzat clar să mai fie doar instrumentul Romei și al unor cardinali, în special când era vorba de administrarea banilor de cruciadă, pe care i-a delapidat de câteva ori, lucru de care – din câte se știe – Iancu nu a fost acuzat vreodată, deși cumpătarea nu era una din calitățile sale). Iancu a acceptat această situație, mai ales după ce eșecurile sale politice în *Italia* și Ungaria s-au înmulțit pe parcursul anilor 1454 și 1455. El n-a abandonat însă luciditatea care într-un moment cheie îi cerea să se îndepărteze de statutul de unealtă romană. Între timp, fostul său coleg din vremea uceniciei sale la curtea ducelui Filippo Maria Visconti (1431-1433), Francesco, se concentra pe nevoile sale politice reale și profita de beneficiile de imagine mai ales (foarte necesare mai cu seamă pentru un monarh contestat ca el), pe care statutul de speranță „secretă” a cruciadei i le aduceau. În cazul în care i se propunea însă o „comandă supremă” a cruciadei, era dispus să se manifeste altfel, după cum o arată și durele sale negocieri cu Pius II din toamna lui 1463-primăvara lui 1464. În caz contrar, ca în ajunul cruciadei de la Ancona a lui Pius II, papa trebuia să se mulțumească, ca prezență milaneză în cruciadă, cu un fiu nelegitim, Tristano, la 1464, de a ducelui și cu cel mult 2.000 de oșteni de la el. Așa îi și scria, în martie 1464, Francesco vechiului său colaborator Nicodemo Tranchedini, „staționat” atunci în Florența, unde Cosimo de Medici și uitase că găzduise odinioară conciliul unionist și obiecta constant că cruciada

distrugea comerțul orientat al statului său (în paralel, mesageri-negustori circulau constant între orașul său și curtea lui Mehmed II).

Milanul rămânea astfel una dintre principalele ținte pentru speranțele cruciate. Poate și pentru că Iancu fusese mai preocupat să-și sporească averea în slujba ducelui printr-un atac asupra Veneției decât să vină în ajutor Bizanțului asediat, el amenințându-l totuși pe sultan prin câțiva emisari (pentru ca „aventura italiană” a lui Iancu să fie completă, tot la 1453, în toamnă, acesta aproape acceptase oferta Veneției și-l atacase pe Sforza). Un motiv major pentru aceste îngăduințe creștine era și Mehmed II. El se arăta mult mai puțin dispus decât tatăl său, Murad II, să păstreze *status-quo*-ul cu puterile vecine. Îi luase definitiv lui Branković principalele sale surse de venit, bogatele mine de la Nova Brdo, deși el era foarte îndatorat și recunoscător Marei, fiica lui Gheorghe, văduva lui Murad (rămas cu mult mai multe domenii în Ungaria decât în vechea Serbie, despotul încercase să salveze situația, asigurând și *turcul* și *creștinul* de credința sa, în special după ce intervenția anti-otomană a lui Iancu din toamna anului 1454, „evoluate” într-o încercare huniadă de preluare a minelor)².

² În general, vezi R[aimondo] A[medeo] Vigna, *Codice diplomatico delle colonie tauro-liguri durante la signoria dell'Ufficio di S. Georgio. MCCCCLIII-MCCCCLXXV (=Atti della Societa Ligure di Storia Patria, VI-VII), I. (1453-1459)*, Genova, 1868-1870, no. 120, p. 307-309; no. 151, p. 364-368; no. 181, p. 432; no. 183, p. 434-435; no. 234, p. 534-536; no. 241, p. 550-552; *Notes et extraits*, II, 1901, p. 499, 513; IV, nos. 7-8, p. 63-64; *Leben und Taten der türkischen Kaiser. Die anonyme vulgargriechische Chronik Codex Barberinianus Graecus (Anonymus Zoras) (=Osmanische Geschichtsschreiber, VI)*, ed. Richard F. Kreutel, Graz-Wien-Köln, 1971, p. 35-37; Lajos Tardy, *Tatárországi rabszolgakereskedelem és magyarok a XIII-XV. Században*, Budapest, 1980, p. 34-35, 172-173; Christian Gastgeber, *Jacobus Campora. Bischof von Kaffa. Rede an Kaiser Friedrich III. und an König Ladislaus Postumus nach der Eroberung Konstantinopels*, în *The Age of the Jagiellonians. 1386-1526 (=Eastern and Central European Studies, III)*, ed. Florin Ardelean, Christopher Nicholson, J. Preiser-Kapeller, New York-Oxford-Basel-Frankfurt-am-Main-Wien, 2012, p. 93-119 (între ierarhii orientali reprezentați de Campora se remarcau *catholicos*-ul Carabeth ori patriarhul Vagharasbat; totodată este de reținut că episcopul Campora făcea parte din ordinul dominican, ceea ce pare să fi jucat un rol semnificativ în relațiile dintre el și Iancu, dată fiind poziția extrem de favorabilă a celui din urmă față de domnicanii, dominicanii care erau semnificativ mai toleranți în relațiile cu creștinii de rit grec decât franciscanii lui Giovanni da Capestrano; vezi astfel aici și Claudine Delacroix–Besnier, *Les Dominicains et la Chrétienté grecque aux XIVe et XVe siècles*, Roma, 1997, p. 99-103. Citatele provin din Piccolomini, III. *Briefe von seiner Erhebung zum Bischof von Siena bis zum Anfang des Regensburger Reichstags (23. September 1450-1. Juni 1454)*, Wien, 1918, no. 266, p. 445; no. 271, p. 456. Ele au fost remarcate și prezentate deja de Marcello

Simonetta, *Pius II and Francesco Sforza: The History of Two Allies*, în *Pius II, el piu expeditivo pontefice. Selected studies on Aeneas Silvius Piccolomini (1405-1464)*, ed. Zweder von Martels, Arjo Vanderjagt, Leiden-Boston-Köln, 2003, p. 147-174, aici p. 151, nota 9, vezi și p. 149-150). Nuanța referitoare la comanda cruciată a lui Francesco Sforza se găsește în (Pius II), *Pii II Commentarii rerum memorabilium que temporibus suis contigerunt* (= *Studi e Testi*, CCCXII-CCCXIII), ed. Adrianus van Heck, II, Roma, 1984, p. 784. Pentru cazurile lui Matia și Ștefan III în contextul practicilor italiene și al disputelor de întâietate cruciată, vezi aici Benjamin Weber, *La papauté en Hongrie (1453-1481). Engagement financier ou militaire?*, în *TR*, XIX, 2009) 3, p. 55-64; Al. Simon, *Venetian and Habsburg Coordinates of Anti-Ottoman Crusading in the Mid 1470s*, în *Recent Studies on Past and Present* (= *TR*, XIX, suppl. 5), ed. Al. Simon, IV. *Tradition and Invention* (= *TR*, XIX, suppl. 5:4), editori Marius Eppel, Loránd Mádly, Tudor Sălăgean, Attila Varga, Cluj-Napoca, 2010, p. 269-298; I.-A. Pop, Al. Simon, *The Venetian and Walachian Roots of the Ottoman-Hungarian Truce of 1468: Notes on Documents in the State Archives of Milan*, în *The Italian Peninsula and Europe's Eastern Borders. 1204-1669* (= *Eastern and Central European Studies*, I), ed. Iulian Mihai Damian, I.-A. Pop, M. Popović, Al. Simon, New York-Oxford-Basel-Frankfurt-am-Main-Wien, 2012, p. 181-196. Pentru politica italiană a lui Iancu în deceniul șase al secolului XV, cu accent pe atitudinea sa în timpul războiului veneto-milanez, „cald” (până la 1454) și „rece” (1454-1456), și a asediului otoman al Constantinopolului de la 1453, orientativ: BNF, Manuscris Italiens, 1585, ff. 188^r-191^r (30 martie 1451); 1586. *1452-1454*, ff. 47^v-48^r, 53^r-55^r (11-16 martie 1452); 1587, ff. 93^v, 111^r-^v, 131^r, 216^r-217^r (18 aprilie, 6 mai, 13 iunie, 4 iulie 1452); 1594. *1452-1454*, ff. 153^r, 230^r, 260^r, 320^v-321^r (16 august, 20 iulie 1452, 2 iunie, 24 august 1453); Francisc Pall, *Byzance à la veille de sa chute et Iancu de Hunedoara (Hunyadi)*, în *Byzantinoslavica*, XXX, 1969, 1, p. 119-126; Idem, *Relazioni di Giovanni di Hunedoara con l'Italia negli anni 1452-1453 (Documenti inediti preceduti da uno studio)* (I-II), în *RESEE*, XIII, 1975, 3, p. 453-478; 4, p. 559-594; Al. Simon, *The Captain and the Superba: Crusader Moments in the Relations between John Hunyadi and Genoa (October 1444–September 1455)*, precum și Idem, *The Lion in Winter: John Hunyadi from Kossovopolje to Belgrade*, în *Between Worlds* (= *Mélanges d'Histoire Générale*, NS, I, 1-2), ed. Al. Simon, II. *Extincta est lucerna orbis: John Hunyadi and his Time*, ed. Ana Dumitran, Loránd Mádly, Al. Simon, Cluj-Napoca, 2009, p. 333-364, și p. 491-522; Idem, *Milanese Perspectives on the Hungarian Events of 1456*, în *Miscellanea Historica et Archaeologica in Honorem Professoris Ionel Căndeia*, ed. Valeriu Sârbu, Cristian Luca, Brăila, 2009, p. 249-260. În continuare, pentru politica otomană și *valahă* a lui Iancu în acea perioadă (cu precădere după ocuparea de către el a ducatelor Amlașului și Făgărașului) și pentru grijile otomane ale republicilor maritime italiene (în special după 1453), orientativ: ASM, A.D.S., Potenze Estere, *Venezia*, cart. 341, fasc. 6, 8, 9, 10, 11, nn (24 iunie, 31 august, 2 septembrie, 31 octombrie, 17 noiembrie 1454); cart. 342. 1455, fasc. 4. *Aprile*, 7. *Luglio*, nn (22 aprilie, 19, 24 iulie 1455); ASVe, S.S., *Deliberazioni*, reg. 20, cc. 3^v-4^v (15 ianuarie 1453 *More Veneto*=1454; vezi și versiunea tratatului otomano-venețian editată de Freddy Thiriet, *Régestes des délibérations des assemblées vénitiennes concernant la Romanie*, III. *1431-1463*, Paris-The Hague, 1961, no. 2956, p. 195; Magyar Országos Levéltár (MOL), Diplomatikai Levéltár, nos. 14604-14605, 37617, 37619 (30 ianuarie 1453); Stefano Magno, *Annali veneti e del mondo (1443-1478)* (=Österreichische Nationalbibliothek, Wien, *Codices*, Cod. 6215-6217), I, *Ad annum*

1452, ff. 183^r-188^v; József Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon*, X, Pest, 1853 (Teleki), no. 122, p. 252; no. 147, p. 305; no. 166, p. 338; no. 177, p. 365; *Diplomatium Venetolevantium*, ed. Georg-Martin Thomas, Ricardo Predelli, II, 1300-1454, Veneția, 1899, no. 209, p. 282-284; Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV/1. *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardelene Bistrița, Brașov, Sibiiu, 1358-1600*, ed. N. Iorga, București, 1911 (*Hurmuzaki*), no. 66, p. 37; *Notes et extraits*, II, p. 499, 513; Gy. Székely, *Les voies de rapports politiques et diplomatiques entre la Hongrie et la région du Caucase vers le XVe siècle*, în *BPMA*, III, 1992, p. 71-76 (intermediarul dintre Iancu și Caffà, la 1455-1456, a fost Tommaso Senarega, a cărui familie tocmai pierduse castelul Ilice, de la Gurile Niprului, în favoarea lui Petru III Aron; N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, III. 1399-1499, București, 1897, p. 32-36; de asemenea, este posibil ca dominicanii, favoriții lui Iancu, încă extrem de influenți în Crimeea, să fi contribuit și ei la dezvoltarea acestor raporturi ungaro-cafeze și să fi pledat cauza lui Iancu la Genova inclusiv; Raymond-Joseph Loenertz, *Les établissements dominicains de Pera-Constantinople*, în Idem, *Byzantina et Franco-Graeca*, (I). *Articles parues de 1935 à 1966*, ed. Peter Schreiner, Roma, 1970; p. 209-226; Mária Makó Lupescu, *Miles Christi – patronus observantiae. Johannes Hunyadi und die observanten Bestrebungen des Dominikanerordens in Ungarn*, în *Between Worlds*, II. Extincta est Lucerna orbis. *John Hunyadi and his Time*, p. 99-114; Marjan Malowist, *Kaffa, kolonia genueńska na Krymie i problem wschodni w latach 1453-1475*, Warszawa, 1947, p. 174-177; Gyula Morávcsik, *Ungarisch-byzantinische Beziehungen zur Zeit des Falles von Byzanz*, în *Acta Antiqua*, II, 1954, 3-4, p. 349-360 (aici p. 352-353); István Kapitánffy, *Ungarische Gesandte im türkischen Lager zur Zeit der Belagerung Konstantinopels*, în *Acta Antiqua*, XXIII, 1975, 1-2, p. 15-24; vezi și Dariusz Kolodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of Ahdnames and Other Documents*, Leiden-Boston-Köln, 2000, p. 99-106; Ivica Prlender, *An Eastern Adriatic Republic (Dubrovnik): Facing the Temptations of the Crusades*, în *The Crusades and Military Orders. Expanding the Frontiers of Medieval Latin Christianity*, ed. Zsolt Hunyadi, József Laszlovsky, Budapest, 2001, p. 173-186; Antal Lukács, *John Hunyadi and the Duchy of Făgăraș*, în *Between Worlds*, II. Extincta est lucerna orbis: *John Hunyadi and his Time*, p. 211-216. La sfârșitul anului 1441, prin pacea de la Cremona, Filippo Maria Visconti fusese forțat să accepte „independența” Genovei (folosim ghilimele deoarece – datorită sistemului ierarhic medieval – independența în înțeles modern era absentă din acele vremuri, fie ele și tulburi). Trecut în serviciul Veneției din cel a fostului său patron milanez, Francesco Sforza tocmai învinsese oastea ducală. El a schimbat încă o dată taberele. Înainte de pacea de la Cremona, fusese finalmente oficiată căsătoria dintre el și fiica nelegitimă a lui Filippo Maria Visconti, Bianca Maria (logodită cu Francesco de la 1432). Francesco a intrat repede într-un lung conflict cu Sigismondo Pandolofu Malatesta, alt faimos *condottiero* al epocii (căsătorit cu fiica nelegitimă, Polissena, a lui Francesco Sforza) și papa Eugeniu IV (1442-1445). Temându-se de faptul că succesul cruciadei va întări pozițiile italice ale Romei (acest aspect era un loc politic comun în *Italia* din vremea Marii Schisme a Apusului) și ale Veneției (deși cea din urmă încerca să-și ia și măsuri otomane de siguranță), s-ar părea că Francesco Sforza a apelat și la conexiunile otomane ale Milanului și ale Florenței, aliata sa. Mai mult, ca și Genova, al cărei rival în Corsica și Sardinia era regele Neapolelui, Francesco era amenințat de *cruciatul* Alfonso V de Aragon, care – în plus – era și (încă) moștenitorul

secret al lui Filippo Maria Visconti și implicit rivalul lui Francesco Sforza. Victoria otomană de la Varna a venit la momentul oportun pentru fostul coleg de arme al lui Iancu de Hunedoara. Reticiența față de cruciadă a lui Sforza a fost întărită în anii care au urmat de succesiunea de victorii otomane. Francesco și-a păstrat totuși deschiderea diplomatică față de cauza crucii, dar – așa cum remarca la scurt timp după căderea Constantinopolului, Makarios, mitropolitul *Gothiei*, din ținuturile crimeene împărțite între tătari, Caffa și *principatul* de Theodoro – era inutil să discuți cu Francesco despre planuri reale de cruciadă. Gradual, în special după ce prietenul său, Aeneas Silvio Piccolomini, a ajuns papa Pius II (1458), atitudinea lui Francesco Sforza față de cruciadă s-a modificat, fără ca ducele să renunțe la calculele sale pragmatice, aceleași calcule care-l determinaseră să-și infiltreze propriul om în Constantinopol în vremea asediului otoman din primăvara lui 1453 (exemple: ASM, A.D.S., Potenze estere, *Illiria, Polonia, Russia, Slavonia*, cart. 640. (1450-1531), fasc. 2. *Ragusa*, nn [decembrie 1453-1454; scrisoarea – interceptată de oamenii lui Francesco Sforza – a mitropolitului Makarios către un potentat italic, nemenționat nominal în copia din arhiva milaneză (poate era chiar Alfonso V de Aragon)]; *Venezia*, cart. 340. 1450-1453, fasc. 2. 1451, 4. 1453, nn (14 septembrie 1451, 30 iunie 1453), cart. 341, fasc. 1. *Gennaio*, 4. *Aprile*, nn (26 ianuarie, 14, 21, 23 aprilie 1454); BNF, Manuscrits Italiens, 1583. 1439-1446, ff. 39^r-44^v (30 octombrie 1444; Veneția era blocată în multiple dispute italice instrumentate de Milano și Florența, ea neputând susține efectiv cruciada); Lodrisio Crivelli, *De expeditione Pii Papae II adversus Turcos* (= *Rerum Italicarum Scriptores*, XXIII, 5), ed. Giulio C. Zimolo, Bologna, 1948 (1950), p. 67 (după ce Ulrich von Cilly i se plânsese ducelui Francesco Sforza de mizeria în care se afla, rugându-l să-l creadă întrutotul, umanistul Lodrisio Crivelli, încă doar unul din consilierii de rang secundar ai lui Francesco, pleda și el cauza contelui și adăuga – precizând însă că informația venise tot pe filieră Cilly – că majoritatea ungarilor și boemilor îl vor pe tron pe Ladislau V, motiv pentru care aceștia îl urau pe Frederic III, temnicierul regelui-copil; BNF, Manuscrits Italiens, 1599. 1448-1451 (Addenda 1452), ff. 39^r, 368^r; 19 decembrie 1451, 15 ianuarie 1452; pentru cariera lui Crivelli, vezi F. Petrucci, *Lodrisio Crivelli*, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, XXXI, 1985, sub voce; Fabio Cusin, *L'Impero e la successione degli Sforza ai Visconti*; Idem, *Le aspirazioni straniere sul ducato di Milano e l'investitura imperiale, 1450-1454*, în *ASL*, NS, I, 1936, p. 3-116 și p. 277-354; Idem, *Le relazioni tra l'Impero ed il ducato di Milano dalla pace di Lodi alla morte di Francesco Sforza, 1454-1466*, în *ASL*, NS, III, 1938, p. 3-110. Vezi și Idem, *I rapporti tra la Lombardia e l'Impero dalla morte di Francesco Sforza all'avvento di Lodovico il Moro (1466-1480)*, în *AUSECT*, VI, 1934, p. 213-322; Franco Catalano, *Il ducato di Milano nella politica dell'equilibrio*, în *Storia di Milano*, VII. *L'età sforzesca*, Milano, 1956, p. 311-414 (p. 318-319); Franco Cardini, *La Repubblica di Firenze e la Crociata di Pio II*, în *RSCI*, III, 1979, p. 455-482; Vincente Ilardi, *The Banker-Statesman and the Condottiere-Prince: Cosimo de Medici and Francesco Sforza (1450-1464)*, în *Florence and Milan. Comparisons and Relations*, ed. Craig Hugh Smyth, Gian Carlo Garfagni, II, Firenze, 1989, p. 217-237 (mai ales); Paolo Margaroli, *Diplomazia e stati rinascimentali. Le ambascerie sforzesche fino alla conclusione della Lega italiana (1450-1455)*, Firenze, 1992; Riccardo Fubini, *Diplomacy and Government in the Italian City-States of the Fifteenth Century (Florence and Venice)*, în *Politics and Diplomacy in Early Modern Italy: The Structure of Diplomatic Practice, 1450-1800*, ed. Daniela Frigo, Cambridge, 2000, p. 25-48, vezi și în comparație și Paul M. Dover, *Royal Diplomacy in*

În primăvara lui 1455, a murit Elisabeta, fiica lui Ulrich von Cilly, nepoata lui Gheorghe Branković și logodnica lui Matia, mezinul lui Iancu. Alianța Hunyadi-Cilly-Branković din august 1451, care-l determinase pe Iancu să susțină – fie și numai formal – cererile de întronare ale lui Ladislau V din prima parte a lui 1452, putea fi considerată și ea defunctă. Iancu risca tot mai mult. Negocia simultan cu vechi adversari italici (el trecea de la Neapole, pe care aproape l-a abandonat, la Milano, și Genova, și apoi la Veneția). Miza mult pe temerile Genovei (la 1456, ea a și fost unul din puținele state care s-a și pregătit și a investit în cruciadă). Ea și acceptase victoria lui de la Kruševac din toamna lui 1454 drept un succes major anti-otoman. Genova i-a răspuns însă politicos, dar negativ, la 1455, iar apoi tăios și direct (februarie-martie 1456) celui încă numit în Italia *governatore Jancho*, care se (și) oferise să protejeze Caffa în schimbul unui subsidiu (decembrie 1455). Împotriva lui Iancu s-au întors și eforturile papale și chiar venețiene de „albire” a sa după căderea Bizanțului (cele două republicii erau și doi poli opuși, iar Alfonso V de Aragon, favoritul Romei, merit să fie căpitanul contingentului papal în cruciadă, și vechiul aliat al lui Iancu, era pe atunci cel mai mare dușman al Genovei).

(Nu trecuse mult timp de la răspândirea veștilor despre căderea Constantinopolului, când dogele Veneției s-a adresat reprezentanților și căpitanilor săi de la porțile Milanului și Florenței, cele care vroiseră să-l ducă pe Iancu împotriva republicii Sfântului Marcu). *Franciscus Foscari* (Francesco Foscari) *Dei gratia Dux Venetorum. Nobilibus et sapientibus viros Ludovico Saraceno* (Lodovico Saraceno) *doctori de suo mandato potestati et Leonardo Contareno* (Leonardo Contarini) *capitano Brixie* (Brescia), *ac Hyeronimo Barbarigo* (Girolamo Barbarigo) *provisori nostro exercitus fidelibus dilectis salutem et dilectionis affectum [...] Habemus pretrea quod Ungari et Valachi ac alii domini illarum partium pontenter moverunt contra Turcho, qui de dicto Christianis plurimum dubitare, videantur propter quod dominus Turchorum de Constantinopoli disaes ferat. Et Andrinopoli se contulerat, dum missis ad custodiam Constantinopolis Turchis duos milibus. Itaque speramus adiutore Deo, quo veribus et machinationibus Turchorum potenter resistentur; de quo volumimus Vos avisare sit de quis novis*

que incerunt honorem Dei similiter et hominis omnium Christianorum, nuy illis fidelissimis civibus nostris communicare et relatari possimus [...] (Veneția, 24 august 1453). Francesco Foscari „îi întindea o mână” lui Iancu. Chiar dacă alții nu credeau, dogele era dispus să accepte că ungurii și valahii, piloni cruciați ai lui Iancu, chiar acționau împotriva *turcilor*. Arăta Italiei că deși el, al cărui stat trebuie să fie atacat de Iancu, în loc de Imperiul Otoman, încă îl socotea drept o forță antiotomană (sinceră). Apoi, în decurs de nici o lună, Veneția l-a contactat pe Iancu. I-a propus să atace Milanul în slujba ei. Propunerea ei era comparabilă cu cea a dușmanilor republicii. Milanul și Florența îi oferiseră lui Iancu 80.000 de ducați, dintre care 10.000 „la semnătură”, pentru o campanie de 6 luni cu 12.000 de călăreți (ținând cont de faptul că numai soldele călăreților vreme de șase luni ar fi costat 216.000 de ducați, adică de aproape trei ori suma oferită de adversarii Veneției, ne putem doar imagina dezastrul pe care ar fi urmat să-l provoace oastea lui Iancu în teritoriile dogelui fie și doar pentru a acoperi soldele, în condițiile în care, de la bun început, comisionul lui Iancu era de 25%, adică 20.000 de ducați, din suma promisă, 10.000 la contractare și 10.000 la sosirea în *Italia*). Iancu a tot ezitat. Înclina mai curând spre a se implica în slujba Veneției. În Ungaria puterea lui scădea. Împotriva lui Mehmed II șansele sale erau reduse de situația din regat și de conflictele din *Italia* și Austria, care nu permiteau obținerea de sprijin militar și financiar cruciat. Până la urmă, în ianuarie-februarie 1454, Iancu s-a decis. A refuzat propunerea venetă. A propus în schimb să medieze pacea italică între ea și Milano (care și avea să fie încheiată în aprilie 1454). El a intuit bine evoluția de această dată. A fost (foarte) probabil ajutat în hotărârea sa de a rămâne neutru și de papa Nicolae V. Acesta i-a oferit roza de aur (decizia papei a fost oficializată în martie 1454). Roza de aur era distincția papală pentru monarhii credincioși aflați în slujba crucii și – totodată și poate la fel de important în acel context – simbol al reconcilierii papalității cu o putere (spre exemplu, această semnificație a avut-o mai târziu și roza de aur oferită de papa Sixt IV Veneției, la 1474). Papalitatea se arăta dispusă pe de o parte să susțină poziția de prim rang creștină a lui Iancu (poate și mai mult) și totodată îl ierta pentru anul 1453).

Iancu forța și în speranța – adevărată și la 1456 – că marile dezastre nasc mari vise. Așa se întâmplase la 1445, după Varna, prin „cruciada de la

Dunăre”. Dar zece ani mai târziu, Iancu nu mai avea aceeași forță. Ambițiile și orgoliul îi crescuseră însă. În februarie 1454, Genova îl flatase, adresându-i-se *illustris et excelsis princeps ac domino transilvano* (*princeps* însemna monarh, ceea ce el nu era). Nu numai vanitatea îl încurca. Nici nu plecase bine solia ungaro-sârbă în *Italia*, că la Dieta de la Győr, vârful de lance al reformei franciscane, Giovanni da Capestrano, recent sosit în regat, l-a atacat pe Branković ca trădător al crucii. Partida huniadă, „partidul național ungar” l-a sprijinit pe viitorul (co-) erou de la Belgrad, lovind și ea în despot, apropiat prin familie de grupul rival Cilly-Garai, „partidul loialist regalist” (iulie 1455). Apoi (în iarnă), Iancu a și luat măsuri anti-*schismatice* în zona Hațegului. Nu a fost o decizie ușoară, nici una în care a crezut (practic prima măsură, luată de fiul cel mare al lui Iancu, Ladislau, după dispariția lui Capestrano și mai ales a lui Cilly, în noiembrie 1456, a fost refacerea bisericii de rit *grec* din Hunedoara, distrusă de „zeleții” *latini*). Nici atacul asupra lui Branković nu i-a venit ușor, în pofida istoriei lor încărcate (după ce Mehmed îi luase minele, Cilly se distanțase de Branković, iar, chiar înainte de atacul de la Dietă, Iancu îi transmise papei Calixt III că miza pe despot cu 10.000 de oșteni pentru cruciadă). Pe „omul regelui” care-l izolase, Cilly, principalul pilon ungar al lui Mehmed II (Ulrich fiind căsătorit și cu Ecaterina, sora Marei), nu-l putuse ataca însă direct³.

³ Scrisoarea lui Francesco Foscari: BNF, Manuscripts Italiens, 1594, f. 260^r (24 august 1453; destinatarii ei la Giorgio Cracco, *Girolamo Barbarigo*, și Franco Rossi, *Leonardo Contarini*, în *Dizionario Bibliografico degli Italiani*, VI, 1964, *subvoce*; XXVIII, 1983, *subvoce*; din păcate, pentru Lodovico Saraceno nu avem date, un Lorenzo Saraceno apare în teritoriul venet la Padova, la 1472, ca prepozit de Santa Maria dell’Arena; cf. *Carte Foscari sull’Arena di Padova. La Casa grande e la cappella degli Scrovegni*, ed. Elia Bordignon Favero, Venezia, 1988, p. 48. Pentru context (cu referință și la evenimentele din primăvara și vara anului 1456): ASG, A.S., *Materie Politiche. Privilegi, concessioni, trattati diversi e negoziazioni*, 2732. 1458 (1455)-1477, nn (10 august 1456; regest în *Trattati*, no. 884, p. 158); ASM, A.D.S, Potenze estere, *Turchia-Levante*, cart. 647, fasc. 1. *Albania*, nn (8 august, 13 septembrie, 10, 20 octombrie 1454); *Venezia*, cart. 343. 1456, fasc. 4. *Aprile*, 5. *Maggio*, 6. *Giugno*, 7. *Luglio*, 8. *Agosto*, nn (26-28 aprilie, 10-11, 15 mai, 16, 18, 27 iunie, 23 iulie, 8 august 1456); ASVe, S.S., *Deliberazioni*, reg. 20, c. 99^v (12 august 1456); *Codice*, I, no. 120, p. 308; no. 151, p. 366; no. 181, p. 432; no. 183, pp. 434-435; no. 234, pp. 534-536; no. 241, pp. 550-552; Georgius [György] Fejér, *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad, regni Hungariae gubernatoris*, Buda, 1844 (*Hunyad*), no. 55, p. 149-157 (întrucât Elisabeta von Cilly avea 10 ani în august 1451 când s-a logodit cu viitorul Matia Corvin, căsătoria lor trebuia să aibă loc în decembrie 1453, dar a fost amânată din rațiuni politice; în acest context matrimonial, elocvent pentru caracterul lui Iancu este că în

primăvara lui 1453, guvernatorul demisionar și-a trimis solii la Veneția pentru cumpărături de nuntă în valoare de peste 10.000 de ducăți, în vreme ce el negocia și se pregătea pentru atacul asupra republicii Sfântului Marcu; Luca Wadding, *Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum*, ed. P. Giuseppe Maria Fonseca, XII. 1448-1456, Quaracchi 1932, p. 259; XIII. 1457-1469, Quaracchi, 1933, p. 243; Elemér Mályusz, *A magyar rendi állam Hunyadi korában* (I), în *Sz*, XCI, 1957, 1-4, p. 46-123; Lajos Elekes, *Désaccord entre les États et Ordres dans la Hongrie du XVe siècle et les problèmes de recherche y relatifs*, în *Études Historiques Hongroises*, Budapeșt, II, 1965, 1, p. 105-131; János M. Bak, *Königtum und Stände in Ungarn im 14.-16. Jahrhundert*, Wiesbaden, 1973, p. 47-48; Erik Fügedi, *Uram, királyom... A XV. századi Magyarország hatalmasai*, Budapeșt 1974, p. 182-189; Francisc Pall, *Preteso scambio di lettere fra Giorgio Brankovich, principe di Serbia, e Iancu de Hunedoara (Hunyadi) a proposito del pericolo ottomano intorno al 1450*, în *RESEE*, XII, 1974, 1, p. 79-86; Momčilo Spremić, *Despot Djurdj Branković i njegov doba*, Banja Luka, 1999, p. 553, nota 79 (Branković a fost împins înapoi spre Cilly de atacul de la Dietă și apoi de gafa cumnatului lui Iancu, Mihai Szilágyi, care i-a tăiat două degete în decembrie 1455); I.M. Damian, *Ioan de Capestrano și cruciada târzie*, Cluj-Napoca, 2011, p. 119-139, 210-219 (cu numeroase surse de epocă și analize documentare). În tratatul ungaro-otoman din noiembrie 1451, când însă Iancu era încă guvernator (regent) al Ungariei, Mehmed II i se adresase cu *principe*. În iunie 1444, pe când Iancu era doar voievod al Transilvaniei, acoperit însă de promisiuni feudale (domeniile ungare ale despotului Branković, pe care acesta i le făgăduise pentru ca Iancu să jure pacea otomano-ungară care-i reda Serbia propriu-zisă lui Gheorghe) și monarhice (coroana regală a Bulgariei, promisă de legatul papal, cardinalul Giuliano Cesarini, și de regele Vladislav I în schimbul încălcării păcii otomano-ungare), „agentul-dublu” italo-otoman, umanistul Ciriaco d’Ancona, i se adresase tot cu (*prea-creștin*) *principe* și cu *luminăția ta strălucită*, atât din Pera geneveză, cât și din Adrianopolele otoman (în corespondența sa privată, Ciriaco d’Ancona îl privea pe Iancu drept *acel superb magistru al calului*). În 1444, Iancu fusese adresat oricum frecvent cu *principe*, inclusiv în cercurile regale ungare (la nevoie, el s-ar fi mulțumit și numai cu titlul de *voievod din mila lui Dumnezeu al Țării Românești*, ca în noiembrie 1447, după ce-l decapitase pe Vlad II Dracul; apoi renunțase la tron și-l pusese domn pe Vladislav II, temându-se probabil pe de o parte, de reacțiile de durată din Țara Românească și din Ungaria, unde teoretic și practic era însă la apogeul puterii sale, dar și sperând poate, pe de altă parte, după cum s-a văzut nici un an mai târziu, într-o răsplătă monarhică mai substanțială în cazul unei victorii asupra lui Murad II). Zece ani mai târziu, după Varna (1444), după Kossovopolje (1448), după demisia lui Iancu din funcția de guvernator al Ungariei (1448), adresa geneveză nu era rodul unei greșeli și putea fi privită chiar drept un atac direct nu doar împotriva lui Ulrich von Cilly, ci și a autorității lui Ladislav V (în comparație, trebuie amintit că în octombrie 1455, deși Francesco Sforza i se adresa atât lui Iancu, cât și lui Gheorghe Branković cu fratele nostru, numai Ladislav V era privit de duce, el însuși un *principe* și un stăpânitor *din mila lui Dumnezeu*, drept *principe*, iar Branković era considerat *din mila lui Dumnezeu despot al Serbiei și domn al Albaniei*). În acest sens, ținând cont și de evenimentele transilvane de după 1453 și 1458 (alegerea mezinului familiei huniade ca rege) și de după 1467 (rebeliunea ungară, declanșată formal

în Transilvania, împotriva fiului lui Iancu, Matia Corvin), nu trebuie uitată nici problema Comitatului Bistriței, dat la începutul anului 1453 lui Iancu de către Ladislau V, în compensație pentru demisia sa. Titlul de comite perpetuu nu-i aducea vreun profit financiar substanțial. În cauza probleme cu comunitatea săsească, mândră de libertățile ei și puțin dispusă să se împace cu comportamentul autoritar și tot mai abuziv al fostului guvernator (pentru acestea, la 1456, Iancu ar fi plătit dacă Transilvania, abandonată deja și de Vlad III, însărcinat de Iancu cu paza frontierei transalpine, s-ar fi apropiat de linia Carpaților Meridionali; a plătit însă sigur, și nu numai pentru tatăl său, Matia, la 1462, 1467, 1476, 1484 ori chiar 1490). Titlul de comite (*conte*) perpetuu îl puneă însă pe Iancu pe picior de egalitate cu Ulrich von Cilly (până atunci, exceptând câțiva prelați ungari, în special cei de Veszprém și Győr, care prin tradiție erau și comiții comitatului în care își aveau scaunul, Cilly fusese singurul comite perpetuu din regat, familia sa primind acest titlu pentru comitatul Zagorje de la Sigismund de Luxemburg, după căsătoria sa cu Barabar von Cilly). Pentru ca tabloul ambiției în clanul condus de Iancu să fie complet, s-ar putea ca Mihai Szilágyi, căpitanul Belgradului și cumnatul lui Iancu, să fi vânat deja Serbia pentru el (tatăl său îl servise, ca și Iancu, pe predecesorul lui Gheorghe Branković, Ștefan Lazarević), încă înainte ca Matia să-i facă această promisiune care i-a fost fatală la 1460 lui Mihai Szilágyi (astfel, s-ar putea explica și agresiunea fizică al lui Mihai Szilágyi asupra lui Gheorghe Branković de la sfârșitul anului 1455, papa Pius II lăsând apoi să se înțeleagă că de fapt Szilágyi dorise să-l omoare pe Branković și că acesta scăpase – doar cu degetele tăiate – pentru că bătrânul despot încă fusese capabil să se aplece cu sabia). Astfel, este poate cu atât mai remarcabilă atitudinea lui Junije Gradski, trimisul lui Branković în *Italia*, după Dieta de la Győr, și reacția lui Branković care i-a luat partea lui Iancu în confruntarea de la 1456 cu Mehmed II (orientativ: ASG, A.S., *Diversorum. Juramentum. Registri*, 3041. 1454-1465, nn (24 februarie 1454; comparativ, a se vedea și formularea episcopului Leonardo Giustiniani (de Chios) de Mytilene din iunie 1453: *Johannes, pannorum dux exercitus, Blanchus vulgo nuncupatus; Monumenta spectantia expugnationem urbis Constantinopolitanae*] (= *Monumenta Hungariae Historica*, II, 21-22), ed. Philipp Anton Déthier, Istanbul-Buda, 1872, I, p. 553-616, aici p. 556; de asemenea, merită amintită în acest loc pe lângă bine-cunoscutele cuvinte ale lui Pietro Ransano pentru folosirea numelui de Iancu, utilizat pe scară largă și de Francesco Sansovino, o mai puțin cunoscută, dar foarte elocventă formulare care apare în Petru Niger, *Clipeus Thomistarum*, Venezia, 1481: *Johannem Hunyadium quem apud Latinam gentem Biancum appellant*; pasajul a fost publicat în Jenő Abel, *Analecta nova ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia*, ed. István Hegedüs, Budapest, 1903, p. 110, și nu a scăpat, împreună cu altele de acest gen, după cum o demonstrează studiul lui Florio Bánfi, *Hunyadi János itáliei tartózkodása*, în *EM*, V, 1934, p. 262-272, mai ales pp. 270-271; în mediul românesc atenția a fost cam des mai selectivă; ASM, A.D.S., *Venezia*, cart. 342. 1455, fasc. 8. *Agosto*, 9. *Settembre*, 10. *Ottobre*, nn (22 august, 18 septembrie, 20 octombrie 1455); cart. 343, fasc. 5, nn (11-15 mai), fasc. 7, nn (23 iulie 1456); cart. 345, fasc. 2, nn (8, 11 februarie), fasc. 3, nn (1 martie 1458); cart. 354, fasc. 2, nn (18 februarie 1468); BNF, Manuscripts Italiens, 1588. 1458-1460, ff. 16^r, 18^r-19^v, 25^r, 39^{r-v} (18 februarie, 12 martie 1458); 1595, ff. 112^r, 127^r, 255^r (8 octombrie 1455, 1 iunie 1456, 29 martie 1457); MOL, DL 24762 (1 februarie

În aprilie, cu binecuvântarea arhiepiscopului de Esztergom, Dionisie Szécsi, liga anti-huniadă Garai-Újlaki-Cilly din septembrie 1453 fusese reînnoită (la 1450, marea ligă fusese Hunyadi-Garai-Újlaki și țintea contra lui Ladislau V și Cilly). În „compensație”, în ajunul Dietei, Iancu căutase să preia controlul asupra Țărilor Române. Planul a fost însă abandonat rapid, probabil din lipsă de oameni și de susținere locală. În august, după Dietă, Iancu a demisionat din dregătoria de căpitan general al regatului (imediat, regele i-a retras lui Ladislau de Hunedoara, logodit cu fiica palatinului Garai, Croația și Dalmația și i le-a dat lui Cilly). A atacat în disperare Țara Românească (septembrie). Apoi a încercat să se înțeleagă cu ea, tot fără succes. Îi mai rămânea Frederic, ai cărui dușmani erau Ladislau V și Cilly. Nu se lăsase convins de solia lui Vitéz din martie. Altminteri, nici el, care își ascundea cu

1453), 29793 (4 decembrie 1447; editat în *DRH*, D. *Relațiile între Țările Române*, I, 1222-1456, ed. Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain, București, 1977, no. 286, p. 394); *Magno*, I, *Ad annum 1454*, ff. 221^r-222^r; *Ad annum 1455*, f. 226^{r-v}; *Piccolomini*, III, no. 186, p. 365; no. 272, p. 460; no. 291, p. 499-500, 562; (Ciriaco di Ancona) Cyriac of Ancona, *Later Travels* (=The I Tatti Renaissance Library, X), ed. Edward W. Bodnar, Cambridge, MA, 2003, no. 9, p. 36-39; nos. 10-11, pp. 48-53; *DRH*, D, I, no. 305, p. 419; Antonio Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, ed. József Fögel, László Juhász, Béla Iványi, III, Leipzig, 1939, p. 149-152; (Mihail Kritobulos) Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea (1451-1467)*, ed. Vasile Grecu, București, 1963, p. 75-77; Ovidiu Cristea, *Căderea Constantinopolului (1453) și politica pontică a Ungariei: ecouri occidentale*, în *RI*, NS, VII, 1996, 7-8, p. 599-603; pentru problemele și pozițiile confesionale ale lui Branković din anii 1453-1455, a se vedea și *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752* (=Monumenta spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, XXIII), ed. Eusebius Fermendžin, Zagreb, 1892, no. 954, p. 224-226; *Epistolae pontificiae and concilium florentinum spectantes* (=Concilium Florentinum, I, 1-3), ed. Georg Hoffmann, III. *Epistolae pontificiae de ultimis actis concilii florentini annis 1440-1445 et de rebus post concilium gestis annis 1446-1453*, Roma, 1946, no. 307, p. 144-145; I.M. Damian, *The Greek Rite Transylvanian Church in the 1450: Archbishop John of Caffa and the Crusade in East-Central Europe*, în *Between Worlds*, II. Extincta est lucerna orbis. *John Hunyadi and his Time*, p. 143-154, cu noi surse papale și genoveze de arhivă; pentru problema de la Hunedoara, distrugerea de către susținătorii lui Giovanni da Capistrano și refacerea bisericii Sfântul Nicolae de către familia huniadă, ea, terminată la 1458, fiind practic prima ctitorie a lui Matia Corvin, a se vedea datele documentare și arheologice din Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene*, I, București, 1906, p. LX, 278; Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea. Studii și documente*, București, 1973, p. LXIII; Zeno Karl Pinter, Ioan Marian Țiplic, *Cercetările arheologice de la Biserica Sf. Nicolae din Hunedoara*, în *BCMI* (N.S.), X, 1999, 1-4, p. 60-67, în acest caz p. 61-62.

greu disprețul față de parvenitul *valah* (deși conlucra cu acesta de la 1449-1450), nu credea în supraviețuirea acestuia. În *Italia*, căderea sa era așteptată din aprilie 1452 (când se asociase, poate doar nominal, cererilor lui Cilly de eliberare a lui Ladislau V). L-au salvat instinctul său (care-l trădase mai devreme), și temerile (ce se întâmplă dacă Ungaria cade era o temă recurentă în Apus) și lăcomia altora (și în aprilie 1456, a achitat o bună parte din datoriile regelui față de Cilly grăbit să le încaseze). Enorm au contat și utilitatea și sprijinul roman primite de Iancu, după ce roza papală de aur, rezervată altfel monarhilor, dată lui de Nicolae V de Paștele lui 1454, avusese practic efect contrar (pe de o parte, i-a întărit pe dușmanii lui și pe de altă parte, Iancu s-a crezut din nou suficient de puternic și a ocupat feudele regale date domnilor Țărilor Române). Doi mai târziu, când și Iancu realizase erorile făcute, bătrânul papă Calixt III, și legatul papal în *Germania* și Ungaria, Juan de Cravajal (ajuns în regat după Dieta de la Győr), mai ales, l-au apărat constant pe Iancu și au stopat excesele *latine* care riscau să-i aradă frontierele sudice înaintea *turcilor*.

(Din adresă, altfel convențională (*Dilecto filio nobili viri Iohanni de Hunyad Regni Ungarie Gubernatori*), papa comitea o gafă majoră. Deși nu i se mai adresa cu *serenissimus princeps* ca în bula de cruciadă de la 1448 (trecându-l „înapoi” la gradul de *dilectus*, rezervat nobililor mai importanți și ducilor în general, regii fiind adresați cu *carissimus*), Nicolae V îl numea în continuare guvernator pe Iancu, deși nu mai era de peste un an (îi nega practic atât lui Cilly calitatea de „patron” al regelui, cât și regelui calitatea de major, cel puțin „de primă treaptă”, deși Ladislau V împlinise 14 ani la sfârșitul lunii februarie 1454). Mai mult, roza (trandafirul) menită să fie *signum et testem nostre in te benivolentie et precipue caritatis*, pe care o primea Iancu, nu era singura de acest gen pe care o trimitea Nicolae V la acel moment. Alta, așa cum îi și scria lui Iancu, trebuia să ajungă *ad Carissimum Regem Polonie*, la aliatul lui Mehmed II și vechiul adversar al lui Iancu, Cazimir IV. Tot așa cum în cazul lui Iancu darul trebuia și să-l oprească pe acesta de la a prelungi armistițiul ungaro-otoman pe trei ani care expira în acel an (totuși, așa cum Brașovul informa Viena, iar Branković pe Garai, în mai 1454, după primirea rozei, Iancu vroia să reînnoiască acordul și îl însărcinase pe despot, care-l prezenta pe Iancu drept fiul său la acea vreme, cu negocierile, rămase fără rezultat deoarece Mehmed II a atacat Serbia în

acea vară), papa încerca astfel să-l împiedice pe Cazimir de la a-i ataca pe cavalerii teutoni, protejații Sfântului Scaun, cărora le declarase război la începutul lui martie 1454 (pe baza acestei roze, au apărut probabil și zvonurile de la sfârșitul lui 1454 privind venirea lui Cazimir IV în persoană pentru a lupta cu *turcii* în Ungaria și Serbia, moment la care însă Cazimir se concentra pe luptele cu teutonii, pe limitările impuse lui de elita polonă, în noiembrie, prin statutele de la Nieszawa, și pe presiunile asupra Moldovei, ca ea să se supună lui Mehmed II). În plan ungar, această asociere donativă papală între Iancu și Cazimir IV (ca și cum nu ar fi fost suficient de ofensator pentru adeversarii lui Iancu că acesta primea un însemn altminteri monarhic) era agravată de faptul că în prima parte a lunii martie 1454, Cazimir se și căsătorise cu sora lui Ladislau V, Elisabeta, iar fratele acesteia, rege al Ungariei și Boemiei, nu primea nimic de la Roma, în vreme ce omul care îl costase în bună măsură pe fiul lui Albert de Habsburg și al Elisabetei de Luxemburg tronul vreme de un deceniu, era răsplătit de papă și pus pe picior de egalitate cu proaspătul cumnat al tânărului monarh. Rezultatul a fost declanșarea ofensivei ungare împotriva lui Iancu (se pare că el a observat efectul în cele din urmă, mai spre toamnă, când acțiunile sale anti-otomane din Serbia au trebuit stopate datorită lipsei de sprijin din regatul ungar, spre exemplu scrisoarea sa către Frederic III din noiembrie 1454 asupra luptelor cu otomanii din Serbia fiind pe alocuri și o adevărată odă la adresa lui Ladislau V). Ofensiva a culminat cu situația de la Dieta de la Győr din iulie 1455 și cu demisia lui Iancu o lună mai târziu și din funcția de căpitan-general al regatului (nu este poate lipsit de interes faptul că primii care l-a chemat pe Giovanni da Capestrano în regatul ungar au fost Ulrich von Cilly și Ladislau V, încă de la sfârșitul lunii octombrie 1454, când Iancu era concentrat pe problema sârbo-otomană, abia apoi, prin luna aprilie 1455, adresându-i se și Iancu cu o invitație lui Capestrano; astfel, după ce a primit și aprobarea noului papă Calixt III, acesta s-a îndreptat spre Ungaria). În iarna lui 1455-1456, Iancu nu mai avea sprijin din nici una din Valahii sau din ce mai rămăsese din despotatul sârb. Pe Bosnia unde, ca și papa Eugeniu IV și franciscanii din zonă, Iancu îl susținuse pe Ștefan Tomas, atât la 1444, cât și la 1449, împotriva intereselor familiilor Cilly și Branković, nu putea conta. Era izolat în regatul ungar și era obligat de acțiunea inchizitorială a lui Capestrano să lovească în susținătorii săi de rit grec, valahi și sârbi,

de la frontierele de sud ale Ungariei. În a doua parte a lunii februarie 1456, când nu se știa încă clar dacă Mehmed va lovi la Belgrad sau Severin, ceva s-a întâmplat însă. Iancu a început să blocheze persecuțiile împotriva schismaticilor. A început să discute din nou cu domniii Țărilor Române și cu Branković. S-a apropiat de Ladislau V care, mai abil decât i-o arăta vârsta, l-a (re)acceptat. Strângea materiale și oameni câți mai putea găsi. În tot acest timp, discuta cu Juan de Cravajal (în legături stânse și cu genevezii care-i cereau să le recomande solii și oamenii la Iancu). Până la sfârșitul lui aprilie, Iancu a reînclinat balanța în favoarea sa. Înainte ca regele „să se retragă” de la Buda (la sfatul lui Ulrich Cilly) în fața iminentei campanii otomane, în schimbul a 20.000 de florini, cea mai mare parte a datoriei regale față de conte, Iancu a primit controlul practic asupra teritoriilor de la nord de Belgrad. Ajunsesse la un acord deja, se pare, și cu Petru III Aron al Moldovei și cu Vladislav II al Țării Românești, deoarece trupele și vasele otomane care vroiau să acționeze pe Dunăre de la Gurile ei, de la Chilia, și până la Stânci, la Severin, nu puteau manevra. Gheorghe Branković era de partea sa și trimitea mesaje cruciate în *Italia*. Juan Carvajal i-a scris papei Calixt III. L-a informat asupra abuzurilor lui Giovanni da Capestrano. Același lucru l-a făcut și omul ducelui Francesco Sforza, solul său la împăratul Frederic III de Habsburg, Giovanni Castiglioni, episcopul de Pavia. Calixt III a reacționat hotărât. Își risca cruciada. I-a scris repede lui Cravajal. [...] *Non omittimus de grandi querela que fit per hos grecos eumdem fratrem Joannem de Capestrano: rebaptizari, ecclesias combuere, imagines devastare, ut aiunt, quod Turchi non faciunt, ignibus incendunt, ex quibus in ipsis populis grande scandalum oritur et preparatur [...]* (18 aprilie 1456). Persecuțiile și abuzurile trebuiau să înceteze. Acțiunile lui Capestrano făcuseră mai mult rău decât *turcii*. Un *modus vivendi* trebuia impus. Calixt III cerea însă ca situația să fie reglementată definitiv abia după încheierea luptelor cu Mehmed II. Ca și Iancu de fapt în cele din urmă sub zidurile de la Belgrad, papa nu-și putea permite să-i piardă nici pe „fanaticii” *latini*, nici pe răii creștini *greci*. Capestrano a trebuit să accepte (și să se mulțumească cu „reciclarea”/readucerea la ordine” a episcopului Ioan *de Caffa*, din Țara Hațegului). La Belgrad i-a chemat în luptă pe toți, de la *evrei* la *schismatici*, contra lui Mehmed II).

Deși Ungaria era departe de a (mai) fi *dominium Blanchum* condusă de *dominus Blanco*, cum susținuseră chiar unii oficiali genevezi în acei ani

tulburi, pierderile comitelui perpetuu al Bistriței păreau să se fi redus. Căderea se amâna. Urma războiul cu Mehmed. Pentru el se pregătea și Genova, pe cont propriu însă. Poate ar fi procedat altfel, dacă ar fi văzut mai repede cum, alături de Iancu contra sultanului, au venit și Gheorghe Branković și Vladislav II al Țării Românești, iar Petru III Aron al Moldovei a închis *turcilor* Gurile Dunării. Unirea se produsese prea târziu și avea să coste mult (prețul l-au plătit fiii lui Iancu, Ladislav și apoi Matia).

(În acest context, merită adus din nou în atenție un raport fundamental pentru istoria acelor părți de margine). *El Turcho* (Mehmed II) *era venuto verso le parte de Valachia* (Țara Românească unde domn era tot Vladislav II) *e del despoto de Rassia* (Gheorghe Branković) *cum grande zente. El quale despoto credio havesse cum desordine cum alchune zente circha persone VIII^m ando per assaltarli, ma trovo li Turchi bene in ordine et hebe la peg<gi>ore. Ne rimaso prexi et morti la piu parte d'essi VIII^m. Poy el prefato Turcho sente ch'el Papa* (Calixt III), *la Maesta del Re d'Aragona* (Alfonso V de Aragon al Neapolului) *et ducha de Burgogna* (Filip cel Bun, ducele Burgundiei) *andavano overo mandavano alchuna possanza verso Constantinopoli, delibero de ritornare indireto per provedere a dicta citta de Constantinopoli. Et cossi ritorno cum una parte de sua zente piu utile. Li altri sono restati ad damni del prefato despoto e de Valachi. El Brancho* (Iancu de Hunedoara, cunoscut în Italia și în Balcani drept *Jancho*, (*B*)*iancho* sau *Brancho*, ori *Janus* (pe baza variantei maghiare a numelui său: *János*) *sta la vicino ad guarda del Danubio; aspetta grande exercito de Ungari, quali non porano metersi insieme fine non sia facto el raccolto [...]* (18 iunie 1456) (Raportul trimis pe filieră raguzană la Veneția și apoi la Milano se refera la evenimente petrecute în urmă cu cel puțin două săptămâni (timpul minim necesar pentru ca o informație din Ungaria sau din Balcanii de vest să ajungă în Peninsula Italică). În urma acestor confruntări dintre Vladislav II, Branković și trupele sultanului Mehmed II, temându-se că otomanii vor putea intra în Transilvania, Iancu îl însărcinase pe Vlad III cu paza frontierei de sud a provinciei și îl trimise cu un corp de oaste de la Belgrad (după cum Iancu îi informa pe șasi, pe 2 iunie). Este posibil ca Vlad să nici nu mai fi ajuns în Transilvania. Înainte de confruntările decisive de la Belgrad (21-23 iulie), el l-a atacat pe la spate și detronat pe Vladislav II. Cu Vlad a trecut în Țara Românească și viitorul Ștefan III

(întronat de Vlad apoi domn în Moldova, în primăvara anului următor, la o lună după ce Ladislau de Hunedoara, adversarul lui Vlad III, fusese executat din ordinul lui Ladislau V, aliatul fiului lui Vlad II Dracul. Vlad III (și prin el și Ștefan III) ajunseseră la o înțelegere cu Mehmed II poate încă de la sfârșitul lunii mai, când devenise clar datorită susținerii pe care Vladislav II, prin luptele cu otomanii, și Petru III Aron, prin blocarea Gurilor Dunării și neatacarea Chilieii, aflate sub controlul lui Iancu de la 1448, i-o dădeau fostului guvernator al Ungariei că nici Vlad III, nici Ștefan nu vor mai ajunge domni cu sprijinul patronului lor *creștin*. Singura lor speranță era sultanul, care se pregătea să încaseze tributul Moldovei (chiar dacă nu le îngăduia otomanilor să intre pe Dunăre din Marea Neagră, Petru III Aron nu risca să rupă total relațiile cu Mehmed II, așteptând și el deznodământul luptei dintre sultan și Iancu).

Marea răspundere pentru situație o purta Iancu. Acum avea nevoie de un miracol, iar pentru acesta inclusiv de *fanatici*. Pe aceștia i-a adus Giovanni da Capestrano care era să-l coste pe Iancu cel mai mult dintre toți⁴.

⁴ Pasajele citate: Archivio Segreto Vaticano, Città del Vaticano (ASV), Armadi (Arm.), [reg.] XXXIX-7, ff. 10^v-11^v (scrisoarea lui Calixt III către Juan Carvajal din 18 aprilie 1456); *Acta Albaniae Vaticana res Albaniae saeculorum XIV et XV atque cruciatam spectantia* (= *Studi e Testi*, CCLXVI), ed. Iganzio Parrino, Città del Vaticano, 1971, no. 17, p. 12-13 (acordarea rozei de aur lui Iancu în 1454, 9-29 martie ca poziție documentară în registrul papal, actul fiind cel mai probabil anterior lui 15 martie deoarece roza se decerna în mod tradițional de Paști, care în 1454 a picat pe 21 aprilie, iar un sol ajungea de la Roma la Buda în general într-o lună; alte date și analize la Damian, *Ioan de Capestrano*, p. 127-128, 216-217; privind formularea „major de primă treaptă”, folosită în relație cu Ladislau V, trebuie precizat că în Ungaria – cel puțin din ceea ce rezultă la începutul secolului XVI – majoratul era un proces în trepte, început la 14 ani și terminat la 24 ani, când o persoană era socotită *perfect* adultă, un loc important în acest proces avându-l vârsta de 18 ani de la care putea-i dispune liber de bunurile tale, unul din motivele pentru care Iancu și Frederic III l-au prevăzut ca termen pentru „eliberarea” lui Ladislau V în înțelegerea lor de la 1450; pentru cadrul juridic: *Werböczy István hármaskönyve* (= *Corpus Juris Hungarici*), II, ed. Sándor Kolosvári, Kelemen Óvári, Dezső Márkus, Budapeșt, 1897, pars I, tit. 111, art. 1-8, p. 194-196; nu este lipsit de importanță de a reaminti aici faptul că Matia a început să forțeze și mai mult restructurarea regatului după ce la sfârșitul lui februarie 1467 a împlinit 24 de ani, ceea ce a și contribuit la revolta din acea vară. Principalele date în Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, Mainzer Erzkanzlerarchiv *Reichstagakten*, Karton 1a, 1366-1673, fasc. 1a [-1], 1466-1571 (1439-1571), [reg.]. 2, 1442, 1453, 1454, 1456, 1466, 1467, 1470, ff. 25^v-27^v, 28^v-30^r (5 iulie, 28 decembrie 1456; eforturile făcute înainte și după moartea lui Iancu de Frederic III prin *Reichstag*-ul imperial de a stăpâni situația din Ungaria; cu titlul comparativ și nu

doar, merită văzută și reacția populară de la Veneția, în august 1456, din (Marino Sanudo il Giovanne), *Vitae Ducum Venetorum Italice feriptae ab origine Urbis, sive ab anno CCCCXXI usque ad annum MCCCCXCIII* (= *Rerum Italicarum Scriptores*, XXII), ed. Lodovico Antonio Muratori, Milano, 1733, cols. 1163-1164; Handschriftensammlung, B(lau), 8, ff. 83^v-84^r (15 noiembrie 1454; scrisoarea lui Iancu din Belgrad către Frederic III; datorită modului în care Iancu prezenta luptele sale din Serbia și eforturile otomanilor, s-a crezut eronat că scrisoarea sa privea bătălia din iulie 1456 de la Belgrad); *Teleki*, II, Pest, 1852, p. 286, 347-363, 378-379, 408; X, no. 233, p. 437-438; no. 240, pp. 479-481; 51, p. 497-498; no. 269, pp. 522-523; *Iohannes Vitéz de Zredna opera quae supersunt*, ed. Iván Boronkai, Budapest, 1980, no. 7, p. 255-267, discursul pentru Frederic III; Vitéz ca politician la Ferenc Szakály, *Vitéz János, a politikus és államférfi: pályavázlat-kérrdőjekkel*, în *Vitéz János emlékkönyv*, ed. István Bárdos, Esztergom, 1990, p. 9-38; András Kubinyi, *Vitéz János és Janus Pannonius politikája Mátyás uralkodása idején*, în *Humanista műveltség Pannóniában*, ed. István Bartók, László Jankovits, Gábor Kecskeméti, Pécs, 2000, p. 7-25; *A Justh Család Levéltára 1274-1525*, ed. Iván Borsa, Budapest, 1991, no. 182, p. 71 (atacul otoman asupra Transilvaniei din <februarie-> martie 1455); Fejér, *Hunyad*, nos. 62-63, p. 176-194; no. 65, p. 196-199; no. 68, p. 204-207; no. 70, p. 210-211; no. 72, p. 216-218; no. 76, p. 222; *DRH*, D, I, no. 318, p. 435-436; no. 320, p. 436-437; nos. 322-323, p. 439-442; no. 325, p. 443-444; no. 327, p. 446-447; no. 329, p. 449-450 (în mai 1454, frontiera sârbă a regatului ungar era sub atac, iar în Țara Românească – și la Brașov – comerțul otoman înflorea, ceea ce probabil a slăbit poziția garnizoanei ungare de la Chilia, la Gurile Dunării, spre care Iancu continua să trimită clandestin arme, altfel decât în urmă cu un an el nemaibeneficiind de sprijinul lui Vladislav II, care totuși nu s-a lăsat atras de secui și mai ales de sașii din Brașov, în luna noiembrie 1454, într-o alianță cu Petru III Aron al Moldovei, ideea alianței aparținând însă aparent celui din urmă, principalul adversar *valah* al lui Iancu de la acea dată și care a încercat să reitereze oferta în septembrie 1455, tot fără succes); *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns*, ed. Ferenc Döry, György Bónis, Géza Érszegi, Zsuzsa Teke, Vera Bácskai, I., 1301-1457, Budapest, 1976, 25 ianuarie 1454, art. VII-IX, p. 37-38; Alexander Georg Supan, *Die vier letzten Jahre des Grafen Ulrich II. von Cilli*, Wien, 1868; p. 48-51; Ignatz Aurelius Fessler, *Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsassen*, ed. Ernst Kurt Klein, II, Leipzig, 1873, p. 552-558; Frigyes Pesty, *Brankovics György szerb despota birtokviszonyai Magyarországon és a szerb despota czim*, Budapest, 1877 (sinteze valoroase în continuare); Zsuzsa Teke, *Hunyadi János és kora*, Budapest, 1980, p. 152-155; László Kálniczky, *Várnagyok és várkapitányok a Hunyadiak korában*, în *TDF*, XI, 1982, p. 65-164; Joseph Held, *Hunyadi. Myth and Reality*, Boulder-New York, 1985, p. 144-150; Pál Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary, 895-1526*, London-New York, 2001, p. 293-297; Johannes Grabmayer, *Das Opfer war der Täter: Das Attentat von Belgrad – über Sterben und Tod Ulrichs II. von Cilli*, în *MIÖG*, CXI, 2003, 3-4, p. 286-316; István Petrovics, *John Hunyadi, Count of Timiș*, în *Between Worlds*, II. Extincta est lucerna orbis. *John Hunyadi and his Time*, p. 215-222. Baniii plățiți de Iancu lui Ladislav V în aprilie 1456 (20.000 de florini) reprezentau solda pe două luni pentru circa 3.000 de călăreți de care el avea mare nevoie la acel moment. Deja la sfârșitul lui 1455, foarte probabil după ce aflate

rezultatul misiunii italice, Iancu declarase public (adică într-o discuție cu Juan Carvajal) că este dispus să-l înfrunte pe Mehmed II cu 7.000 de oameni înarmați pe cheltuiala sa (solda acestora – pe trei luni cât durau cel mai adesea asemenea acțiuni – costa între minimum 42.000 de florini, dacă toți erau pedestrași, și 63.000 de florini, dacă toți erau călăreți, ca în cazul unor acțiuni ofensive, fără a mai pune aici la socoteală armamentul și hrana pentru cai, care frecvent dublau și uneori și triplau costurile). Oferta lui Iancu era valabilă dacă și Roma contribuia în continuare cu bani și trupe la cauza sa (era un discurs tipic pentru Iancu, un amestec de investiție personală, pentru care evident aștepta răsplată, de declarație eroică, pe care o dorea apreciată, de ofertă directă, la care aștepta răspuns, și de necesitate reală). Din păcate, altfel decât pentru fiul său, în cazul lui Iancu nu cunoaștem sumele primite de la papalitate. Estimativ, ținând cont de pericolul de la 1456, de investițiile papale în flota cruciată din aceași vreme, de faptul că la Belgrad forțele aflate sigur sub comanda lui Iancu par să nu fi trecut de 8.000 de oșteni (efectivul obișnuit pentru o oaste italiană în caz de confruntare locală importantă), și de sumele primite de Matia la începutul domniei sale (abia în ajunul cruciadei sale de la 1464 Pius II alocându-i 40.000 de ducăți), este greu să vorbim – pe moment, în primul rând – de o sumă mai mare de 30.000-40.000 de ducăți/florini (cursul între cele două monede fiind paritar), poate chiar numai de 20.000 de ducăți. Această sumă papală ar putea explica și – dincolo de rațiunile strategice - de ce Iancu a fost dispus să dea atunci bani pentru datoria regelui Ladislau V (merită amintit aici, ținând cont și de atitudinea sa din timpul crizei bizantine de la 1453 și de implicarea sa italică din acel an, de pe urma căreia putea avea un profit de chiar 80.000 de ducăți, că, de la începutul anului 1453, Iancu a fost dispus să plătească 24.000 de florini pentru cheltuielile curții regale, în schimb păstrând domeniile și castelele regale ocupate în timpul regenței, care-i puteau aduce și de cinci ori mai mulți bani pe an). Atminteri, efectivele militare profesioniste ale lui Iancu nu erau deloc impresionante pentru ceea ce urma (chiar și la o capacitate maximă de 10.000 de oșteni sub comanda directă a sa), în comparație cu oastea sultanului (din 50.000-60.000 de oșteni cât a avut – și avea în general pentru marile sale campanii – la Belgrad, Mehmed II, cel puțin o treime erau profesioniști pe măsura oștenilor lui Iancu). În aceste condiții, și demisia sa din august 1455, ar putea apărea – din perspectiva duratei însă – drept o retragere tactică, menită să-i asigure lui Iancu timpul de a pregăti confruntarea cu sultanul. Intervenția sa pripită și eșuată în Țara Românească și agitația sa din iarna lui 1455-1456 indică mai curând totuși că Iancu a început să calculeze mai corect abia la începutul primăverii, în mod interesant după noile răspunsuri negative ale Genovei și Caffei din februarie 1456. Din acest punct de vedere, opoziția – chiar și înfrântă – a lui Vladislav II și Gheorghe Branković în fața ofensivei otomane a fost probabil mai importantă decât ar putea părea la prima vedere (ambii puteau mobiliza până în 10.000 de oameni, despotul sârb reușind să strângă 8.000 pentru „campania cea lungă” a lui Iancu din 1443, când Branković era într-o situație cel puțin la fel de grea ca la 1456). Victoria finală a fost însă a lui Iancu și a lui Capestrano (atât pentru acțiunile – pregătitoare în durată – ale lui Iancu din anii 1450, cât și pentru costurile și subsidiile financiare ale Huniazilor: ASG, A.S., *Diversorum. Juramenti. Registri*, 712A, nn (4, 5, 9, 10 septembrie 1455); ASM, A.D.S., *Potenze estere, Ungheria*, cart. 650. 1452 [1441]-1490, fasc. 1. 1452 (1441)-1457, nn (1 martie 1452, 23 aprilie 1454); Staatsarchiv Nürnberg, Nürnberg, Fürstentum Brandenburg-

Ansbach, Brandenburgische Literalien, 1095.1 (Octombrie 1453); copie: MOL (secția U), Diplomatkai Fényképgyűjtemény, nr. 267518); Aeneas Silvio Piccolomini, *Constantinopolitana clades* (15 octombrie 1454), în *Pii II orationes politicae et ecclesiasticae*, ed. Giovanni Domenico Mansi, I, Lucca, 1755, p. 271; Iacopo Ammannati Piccolomini, *Lettere (1444-1479)*, ed. Paolo Cherubini, I. *Pontificato di Pio II*, Roma, 1997, no. 64, p. 186; *Teleki*, X, nos. 247-248, p. 487-490; Fejér, *Hunyad*, no. 74, p. 219-221; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen V. 1438-1457*, ed. Gustav Gündisch, Bukarest, 1975, no. 2381, p. 509; no. 2383, p. 513, no. 2387, p. 519; Vilmos Fraknói, *Carvajal János bibornok Magyarországi követségei*, Budapest, 1889, p. 4-8, 11-19; Ludwig Pastor, *The History of the Popes from the Close of the Middle Ages*, II. (1447-1458), London, 1894², p. 391-393; Franz Babinger, *Der Quellenwert der Berichte über den Entsatz von Belgrad am 21/22 Juli. 1456* (extras din *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, NS, VIII, 6), München, 1957; L. Tardy, *Beyond the Ottoman Empire. 14th-16th Hungarian Diplomacy in the East*, Szeged 1978, p. 51-52; Piero Zattoni, *Le forze militari Ottomane secondo Jacopo de Promontorio*, în *Bizantinistica*, NS, VIII, 2006, p. 305-330; Al. Simon, *Valahii și cruciada la mijlocul anilor 1460*, în *AIIA Iași*, XLIX, 2012, p. 23-38; Idem, *Valahii de la Marea Neagră și valahii din Ungaria în cruciada anului 1476*, în *RI (N.S.)*, XXII, 2012, 1-2, p. 35-54; Idem, *The Lion in Winter*, p. 601-604; Held, *Hunyadi*, p. 142-145. În privința domeniilor regale, ducatele Amlășului și Făgărașului din sudul Transilvaniei, date ca fiefuri domnilor Țării Românești, trebuie precizat de la bun început că acapararea lor de către Iancu a fost un abuz. Ele erau posesiuni regale, iar el nu mai era regentul Ungariei. Singurul care putea să decidă retragerea lor era Ladislau V. Numele său nu apare niciunde. Dimpotrivă, atât Vladislav II, cât și apoi Vlad III îl invocă contra familiei huniade (din acest punct de vedere, formularea lui Ladislau V în corespondența sa cu sașii brașoveni este extrem de interesantă, mai ales că Iancu nu mai era atunci guvernator, domnul scriind Brașovului că lui Iancu *nu-i ajunge gubernatoria Țării Ungurești*). Actul unilateral de factură regală a fost făcut după luna octombrie 1453 (când cele două ducate încă figurau în titulatura lui Vladislav II al Țării Românești) și nu a fost aprobat după toate aparențele de Ladislau V, fără ca aceasta să însemne că Ladislau V și anturajul său nu au contribuit la geneza și la întreținerea crizei (unul din primele acte ale lui Ladislau V, după repunerea sa în drepturi, a fost trecerea, în februarie 1453, fortărețelor Tâlmăciu, Lotru și Turnu Roșu sub controlul Sibiului; prin aceasta, Amlășul era izolat practic și totodată importantele poziții de acces din Transilvania din flacul estic al Țării Hațegului îi scăpau lui Iancu; astfel, Iancu ar fi putut crede că dacă el nu ia Amlășul și Făgărașul, regele le va lua el de la Vladislav II și atunci cea mai mare parte din sudul Transilvaniei nu va mai fi legată de fostul guvernator). Poate și din cauza nesiguranței create de schimbările din Ungaria, Vladislav II avusese o atitudine favorabilă lui Iancu, chiar anti-otomană în acel an 1453 (referința la valahi din scrisoarea dogelui Francesco Foscari de la sfârșitul lunii august 1453 îi privea destul de clar pe românii de la sud de Carpați și nu pe cei din regatul ungar). Îi sprijinise și poziția la Gurile Dunării (este posibil ca pentru a-și păstra sprijinul lui Iancu în condițiile contestării domniei sale, i-a lăsat acestuia, care, în plus putea decide să-i dea voie fidelului său Bogdan II – încă domn al Moldovei până în octombrie 1451 –, permisiunea de a elimina elementul transalpin de la

Chilia, control complet asupra Chilieii în ajunul perfectării tratatului ungaro-otoman de la sfârșitul lui 1451, prin care – cel puțin pentru trei ani cât era valabil tratatul – era garantată și domnia lui Vladislav II în Țara Românească). Între timp, Iancu avea numeroase pusee de orgoliu în acea perioadă (în cazul de față, cel puțin până în noiembrie 1454, când în scrisoarea sa către Frederic III îl glorifică aproape pe Ladislau V). Agresivitatea sa (și ambiția sa) era(u) sporite de gesturi regale „îndoielnice” precum cel amintit, din februarie 1453, și de încheierea în septembrie a ligii dintre Ulrich von Cilly, Ladislau Garai și Nicolae Újlaki, mai ales ultimii doi, în special al treilea, fiind văzuți ca adevărați garanți ai poziției lui Iancu (s-ar putea ca și acest element să-l fi determinat pe Iancu să accepte mult timp negocierile cu Veneția pentru un atac al său asupra Milanului, un atac pe care Veneția îl și prezenta ca un preludiv la o acțiune anti-otomană comună a republicii și a lui Iancu). În lumina acestor elemente politice și cronologice, ocuparea de către Iancu a Amlășului și Făgărașului, în parte sau deodată, s-a desfășurat cel devreme în iarna lui 1453-1454 (conflictul dintre el și Vladislav este cert abia de la sfârșitul lui 1454) și a fost legată și de poziția de forță pe care Iancu credea că o recâștigă pe baza negocierilor sale italice (de aici și oferta sa de a media conflictul veneto-milanez) și a atenției donative papale acordate lui (astfel se explică și modul în care el a înțeles să lucreze de unul singur – prin intermediul despotului Branković – la prelungirea acordului ungaro-otoman din 1451). Gestul lui Iancu de a ocupa Amlășul și Făgărașul a avut probabil și cauze de rang, un statut ducal fiind asociat celor două domenii transilvane încă de la sfârșitul anilor 1360. Iar Iancu vroia să intre în rândul monarhilor după toate probabilitățile (fie pe calea acestor ducate, fie pe calea tronului Țării Românești, de care ele erau legate în mod tradiționale, fie pe calea unui tron mai vechi pierdut, cum fusese cazul cu cel al Bulgariei în ajunul cruciadei de la Varna). Este destul de probabil ca noi surse să apară în următoarea perioadă din arhivele italiene și poate chiar ungare și germane (principalele date și interpretări privind Amlășul și Făgărașul pe baza cărora a fost făcută această analiză la I. Mînea, *Din trecutul stăpînirii românești asupra Ardealului. Pierderea Amlășului și Făgărașului* (extras din *CL*, XLVIII), București, 1914; F. Pall, *Stăpînirea lui Iancu de Hunedoara asupra Chilieii și problema ajutorării Bizanțului*, în *Studii*, XVIII, 1965, 3, p. 619-638; Ioan Moga, *Marginea. Ducatul Amlășului și scaunul Săliștii*, ed. Mihail Dan, Aurel Răduțiu, Cluj, 1973, p. 63-71; Ștefan Andreescu, *Vlad Țepeș (Dracula). Între legendă și adevăr istoric*, București, 1998², p. 56-62; A. Lukács, *John Hunyadi and the Duchy of Făgăraș*, p. 211-216; o primă înrăutățire a relațiilor dintre Iancu și Vladislav II, datorită politicii monetare a celui din urmă, ar putea fi datată la sfârșitul lui 1452, la 1453 însă relațiile din cei doi fiind bune, fără ca problema monetară să dispară vreodată cu adevărat mai ales din relațiile Brașovului cu Țara Românească sub Vladislav II și Vlad III; Matei Cazacu, *L'impact ottoman sur les Pays Roumains et ses incidences monétaires (1452-1504)*, în *RRH*, XII, 1973, 1, p. 159-192, mai ales p. 176-177.

REFERENCES AND DOCUMENTS ON THE ITALIAN AND EASTERN
POLITICS OF JOHN HUNYADI IN 1450's

Abstract

The study focuses on the last years of János [John] Hunyadi's career. Based on documents from the Italian, German and French archives and libraries, the study explores the manifold faces of the future hero of Belgrade. A special stress is laid upon the relation between the "perfect image" of Hunyadi and his actual aims and means during a period of profound local and regional crisis.